

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 547-581

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12814>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM – Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ – Yrd. Doç. Dr. Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN

This article was checked by iThenticate.

METİNDİL BİLİMSEL YAKLAŞIMLA MUSTAFA KUTLU'NUN RED CEPHESİ ADLI HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gülsüm TARAKÇI*

ÖZET

Her edebî metnin bir bildirisi vardır. Yazar/şair/metin üretici, dil denilen kelime servetinden bazı seçmeler yapar ve bu seçmeleri niyeti doğrultusunda birleştirerek edebî eserini meydana getirir. Okur/dinleyen/metin üretici de metindeki yüzey yapıdan derin yapıya ulaşarak metnin bildirisini çözer.

Bir metnin, metin özelliği taşıyabilmesi için bazı kriterlere uygun olması gerekmektedir. Cümleler arasındaki dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağların sağlam olduğu metinler, metinsellik özelliği taşıyabilirler. Aksi durumda, metinde bir bütünlükten söz edilemez ve okur/metin çözücü de, anlamsız ve bozuk kelime ve cümleler yığınıyla muhatap olur. Metni, metin yapan ölçütlerinin neler olduğu üzerinde duran metin dilbilim, bir metindeki cümlelerin birbirleriyle olan ilişkilerini inceler. Çünkü metnin bütünlük sağlayabilmesi bu ilişkilere bağlıdır. Bunu yaparken tek tek cümleler üzerinde durmaz, metni bir bütün olarak ele alır. Böylece o metnin ne tür bir metin olduğu ve nasıl bir işlev taşıdığı da ortaya çıkmış olur.

Metni bir bütün olarak ele alan ve metnin oluşumunu inceleyen metin dilbilim, ne bir tahlil ne bir yorum ne bir eleştiri ne de bir açıklamadır. Metin dilbilimin amacı, metne metinlik olma özelliği veren unsurların neler olduğunu tespit etmektir. Bağdaşıklık ve Tutarlılık da, bu özelliklerin tespit edilip belirlenmesine yardımcı olan disiplinlerdir. Bağdaşıklık, cümlelerdeki anlam bağıntısı ve dilbilgisel ilişkiler üzerinde durur. Tutarlılık ise, cümleler arasındaki mantıksal düzeni ortaya koymaya çalışır. Bu disiplinler, Mustafa Kutlu'nun *Red Cephesi* adlı hikâyesine uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Red Cephesi*, metin dilbilim, bağdaşıklık ve tutarlılık.

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi. El-mek: tggulsum@hotmail.com

**A TEXT LINGUISTIC APPROACH TO THE STORY OF
MUSTAFA KUTLU NAMED *RED CEPHESİ***

ABSTRACT

Every literary text has a declaration. The author / poet / text producer makes some choices from the wealth of word called language and combines these selections in the direction of his intention to bring his literary work. The reader / listener / text producer also solves the declaration of the text by reaching from the surface structure to the deep structure via the text.

A text must meet certain criteria to be able to carry its textual characteristics. Texts that have strong grammatical, semantic and logical ties between its sentences can carry textual features. Otherwise, there cannot be a mention of a unity or integrity in the text, and the reader/text decoder deals with a bunch of meaningless and distorted words and phrases. Text linguistics, dwelling on the criteria that make a text really a text, examines the relations of the sentences in a text with each other. Because providing integrity of the text depends upon these associations. While doing this, it does not stand on individual sentences, instead, it treats the text as a whole. Thus, what kind of text is that text and how it functions are revealed.

Textlinguistics which examine the formation of the text and evaluate the text as a whole is not an analysis, a comment a critic and an explanation. The aim of the textlinguistics is to determine what the elements which give the text the speciality of being textuality are. Cohesion and coherence are disciplines which help to determine these speciality of being textuality in the sentences. Coherence tries to point out the logical harmony into the sentences. On this study these disciplines are practiced on the story of Mustafa Kutlu named *Red Cephesi*.

STRUCTURED ABSTRACT

The most important function of the language is communication between people. According to the famous linguist Ferdinand de Saussure, describing the language as a system of signs, a sign is composed of a signifier and a signified. A signifier is the direction of the language formed by the interaction of sound and form, and a signified is the direction of the language based on meaning and concept interaction.

Literary texts, whose material is language, are also products that are formed by signifier and signified, in other words embodied by the fusion of form and meaning. However, the language used in literary texts is different from the language used in everyday life. The language of the literary texts, which is made up of everyday syllables, is a special language formed by the individual use of the author/poet/text producer. The part of this language composed of sound and form is the surface structure; the meaning part also is deep structure. Thus, the text decoder

moves from the surface structure to the deep structure of the text and decodes the message the text wishes to give.

A text must meet certain criteria to be able to carry its textual characteristics. Texts that have strong grammatical, semantic and logical ties between its sentences can carry textual features. Otherwise, there cannot be a mention of a unity or integrity in the text, and the reader/text decoder deals with a bunch of meaningless and distorted words and phrases.

Text linguistics, dwelling on the criteria that make a text really a text, examines the relations of the sentences in a text with each other. Because providing integrity of the text depends upon these associations. While doing this, it does not stand on individual sentences; instead, it treats the text as a whole. Thus, what kind of text is that text and how it functions are revealed.

Cohesion and coherence are two criteria that textual linguistics applies in text examinations. Cohesion, standing on the question of whether sentences, which are units of the literary text, are both semantically and grammatically intertwined with the preceding or following sentences, forms the surface structure of the text. The coherence being related to the deep structure of the text determines the logical relation between the sentences in the text. Determination of cohesion is easy; on the other hand, since it gives also references related to out-of-text reality besides to inner references, determination of coherence is hard. For this reason, the text decoder must be well-equipped to be able to decipher the hidden message between the lines of the text. Otherwise, the declaration of the text cannot be understood.

Leyla Subaşı Uzun, in the study of *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, studies the cohesion under two main headings and classifies as in the followings:

1. Referential Cohesion

- 1.1. Use of Pronouns
- 1.2. Demonstration (Sign) Adjectives
- 1.3. Possessive Suffixes
- 1.4. Specification Suffix
- 1.5. Person Suffixes

2. Formal-Lexical Cohesion

- 2.1. Concatenated Cohesion
- 2.2. Change Items
- 2.3. Use of Opposite Significant Words
- 2.4. Use of Words from the Same Concept Field
- 2.5. Use of Same Origin Words
- 2.6. Structural Repeats
- 2.7. Scaled Structures
- 2.8. Time Suffixes

Leyla Subaşı Uzun examines the measure of coherence that provides textuality in the following subheadings:

1. Customization Link

Turkish Studies

- 2.Cause-Result Link
- 3.Cause Link
- 4.Time Link
- 5.Benchmark Link
- 6.Contrast Link

From the point of view of text linguistics, this study is based on the classifications of Leyla Subaşı Uzun in *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, and is about cohesion and coherence in Mustafa Kutlu's story of *Red Cephesi*. The relations between the sentences have been tried to be evaluated by considering the whole text.

From the point of view, regarding cohesion, it can be said that: We have seen that using pronoun, possessive, and person suffixes, the sentences of the text are semantically and grammatically connected to each other via giving references. Sentences are connected to each other with conjoint cohesion; some references are given to establish a semantic relation between the sentences via replacement items. The reader was tried to be detected the conflict that forms the basis of the text with the use of words that are contradictory and of the same concept. A semantic relationship has been established between the repetitive building repeats and the text as a whole. The partial sentences have been completed in the mind of the reader with the grammatical and semantic relation between the sentences, and the time suffixes have served to form the integrity of the text.

Regarding the coherence criterion, it can be said that: Coherence is the penetration of the reader into the text. The details of the person or events in relation to the privatization are presented in time and the story of the situation is also presented in the readership. The events are explained in a logical relation by cause-result connection, and the reader can interpret the whole of the text. With the comparison and the relation of opposition, the conflict of the text is revealed. Thus, relations between person-event-time-space are conveyed to the reader with the logical consistency between the cues, and the cryptography of the text is made visible.

In the *Red Cephesi*, where the criteria of coherence and consistency are applied, the semantic, grammatical, and logical ties established among the cues allow us to interpret the text as a whole as seen below:

Mustafa Kutlu, who carries the reality of the outer world to the world of fiction with metaphors of roads, electric wires and amusement parks have put forward the traditional survival of the traditional life of the vitality of the eyes in the *Red Cephesi* with the symbol of Yorgancı Hafız Yaşar.

It is seen that *Red Cephesi* is a literary text that fulfills the function of art with elements that allow it to be a text. The sentences of the text are structured by the text producer firmly with grammatical, semantic and logical ties to each other. This robust structure has helped the text decoder to resolve the declaration of the text by descending from the surface structure to the deep structure. Thus, the communication between the text producer and the text decoder is achieved by decoding the text.

Finally, we can say that text linguistics is not an explanation, an analysis, a comment or a critique of the content; it is a determination of the elements that make up the whole text. Cohesion and coherence provide convenience in identifying these elements, and help the text decoder to solve literary text.

Keywords: *Red Cephesi*, text linguistic, cohesion and coherence.

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği, dil denen canlı bir varlığa sahip olmasıdır. Dilin birincil vazifesi, iletişimi sağlamasıdır. İletişim, 'Bir gönderici tarafından, öte yandaki bir alıcı üzerinde belli bir etki yaratmak amacı ile adına 'gösterge' denilen, anlam yüklü birimlerden yararlanarak karşı tarafa belirli bir 'bildiri' ulaştırılması eylemi'dir (Başkan 1988: 17). İletişim dizgesinin bir ucunda yer alan verici, dizgenin diğer ucunda yer alan alıcıya bildirisini, dili kullanarak sunar. Eğer bildiri, konuşularak iletiliyorsa alıcı bildiriye seslerle alır; bildiri alıcıya yazılı olarak ulaşıyorsa alıcı kendisine sunulan bu bildiriye, sesleri simgeleyen bazı işaretlerle alır. Gerek yazılı ve gerek sözlü olarak ifade edilen bildiri, alıcı tarafından çözülebiliyor mu, önemli olan nokta da burasıdır. Çünkü şifrenin çözülmesiyle anlam ortaya çıkmış olacaktır.

Dili, bir göstergeler sistemi olarak değerlendiren ünlü dilbilimci Ferdinand de Saussure, dil denen göstergenin, gösteren ve gösterilen olmak üzere iki yanının olduğunu söyler. Dilin ses ve biçim etkileşimine dayanan yanını, 'gösteren', göstergenin taşıdığı öteki görünümünü de, yani anlam ve kavram etkileşimine dayanan yönünü de 'gösterilen' olarak nitelendirir. Gösteren ve gösterilen, Saussure'ün ifadesiyle 'bir kâğıdın iki yüzü gibidir'. Böyle olunca da 'kâğıdın ön yüzünü kestiniz mi, ister istemez arka yüzünü de kesmiş olursunuz. Dilde de durum aynıdır. Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sestendir.' (Vardar 1998: 77). Öyleyse her gösterge, bir biçime bir de içeriğe sahiptir. 'Biçimlerin ayrı bir dizge alanı, içeriklerin de ayrı bir dizge alanı vardır. İçerikle bağıntısı kurulmamış biçim tek başına anlamsız olduğu gibi, biçimle bağıntısı kurulmamış kavram da ifade edilemeyeceğinden iletişimsel niteliğini yitirir ve toplumsal iletişim örgüsü içinde bir değer taşımaz.' (Erkman 1987: 44-45).

Ronald Barthes da, 'Gerçek anlamıyla dil, iki temel sürecin yardımıyla tanımlanabilir: Birimler (Benveniste'e göre biçimdir bu) üreten eklemleme ya da bölümlenme; birimleri bir üst düzeyin (anlamdır bu) birimleri ile bir araya getiren bütünleştirme' (Barthes 1993: 107) der ve anlatı metinlerinde de bu iki sürecin karşımıza çıktığını söyler.

Çift eklemcilik özelliğine sahip olan dilde sesbirimler birbirlerine eklenerek biçimbirimleri oluştururlar. Biçimbirimler de, dilin kendine ait kuralları çerçevesinde eklenerek sözceleri ve tümceleri oluştururlar. Tümceler de kendi aralarında anlam birliği oluşturan tümcelerle birleşerek tümce gruplarını meydana getirirler. Her bir metin grubu da, mantıksal olarak birbirlerine eklenir ve böylece biçim ve içeriğin kaynaşmasıyla bütünleşen bir metin ortaya çıkar. (Onursal, 2003: 126) Ancak her metin, türüne, işlevine, göndericisine, alıcısına göre de birbirinden farklı özellikler gösterecektir.

'Gerçekliğin bir benzeri olarak imgesel (iconic) bir gösterge olarak işlev' (Yağcıoğlu, 1998: 50) gören edebî metinler, gerçekliği nesnel bir şekilde ifade eden metinler gibi dilin kullanılmasıyla oluşurlar. Dili kullanarak ortaya çıkan her eser, edebî eser değildir; fakat her edebî eser, mutlaka dilin kullanılmasıyla ortaya çıkar. Dolayısıyla 'Dile ait malzemedan mahrum bir metin düşünemeyiz. Çünkü varlık sebebi olan iletişim fonksiyonunu yerine getirmek için buna ihtiyaç vardır.' (Aktaş 1986: 50). İletişim dizgesinin bir ucunda yazar/şair/metin üretici, diğer ucunda da

okur/dinleyen/metin çözücü vardır. Metin üretici, niyeti doğrultusunda dil denilen kelime servetinden bazı seçmeler yapar ve bu seçmeleri yine niyeti doğrultusunda birleştirerek metnini oluşturur. Diğer bir ifadeyle, dilden (langue) yapılan seçmelerin birleşmesiyle vücut bulan ve gösteren ile gösterilenden oluşan metinde (gösterge) karşılaştığımız dil, artık günlük hayatta kullandığımız dil değildir; bireysel kullanımla oluşmuş sözdür (parole). Saussure'ün teşbihindeki gibi buzdağının su üstünde kalan kısmı söz, yani sanatkarın ferdi kullanma tarzı, su altında kalan kısmı ise dil, yani herkesin kullandığı umumî kurallar sistemi ve prensipleridir. Toplumsal nitelik taşıyan dil üzerinde incelemeler yapan yapısal dilbilim, bireysel özellik taşıyan edebi metinlerin dili üzerinde de incelemeler yapar.

Dilbilimin edebî metinler üzerinde incelemeler yapan bir diğer alt dalı da, metin dilbilimidir. Metin dilbilim, 'dili; cümleler arası bağlantıları temel alarak inceleyen, dil kullanımını metin üretme olarak gören, metinleri bir bütünlük içinde ele alan dilbilim dalı.'dır. (Hengirmen, 2009: 276)

Metin dilbiliminin inceleme konusu metindir; ancak 'metin içindeki tek tek tümceler değil, metnin tümünü, metni oluşturan öğeler arasındaki bağları, metnin bir bilim olarak yapısı ve işlevi (üzerinde durur). Tümce-ötesi bir anlayışla inceleme konusuna eğilen metin dilbilim, bir şiir, bir öykü, bir dilekçe, bir gazete makalesi ya da herhangi bir bilimsel yazı olsun, her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Böylece çeşitli metin türleri arasındaki değişik yapı ve işlev özelliklerini ortaya çıkarır. Metinlerle gönderme yaptıkları gerçekler/olgular arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Kullanım bağlamlarını bulur, hangi koşullar altında çeşitli ürünlerin ne tür iletişimsel işlevler üstlendiklerini saptar.' (Oralış-Ozil, 1992:37)

Metin, 'kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağlaşıklık ve tutarlılık ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün'dür. (Onursal, 2003: 126) Öyleyse bir metnin var oluş amacına uygun olması ve taşıdığı iletinin alıcısı tarafından doğru ve eksiksiz kavranabilmesi için iki önemli ölçüte sahip olması gerekir: *Bağdaşıklık ve tutarlılık*.¹

Bağdaşıklık, 'bir metni oluşturan sözcükler arasında anlam bağıntısıyla birlikte dilbilgisel ilişkilerin bulunması durumu'dur. (Aksan, 1998: 150) Metni oluşturan tümceler, diğer tümcelere hem anlamsal hem de dilbilgisel olarak bağlı olmalıdır ki, tümceler, kendisinden önceki ya da sonraki tümcelerle bir bütünlük oluşturabilsin. Bir tümcedeki unsur, diğer tümceler arasındaki bu ilişkiler sayesinde bağlam içinde bir anlam kazanacaktır. Metnin dil kurallarına uygun bir şekilde meydana gelebilmesini sağlayan bağdaşıklık ölçütü, metnin yüzey yapısıyla ilgili bir husustur.

Leyla Subaşı Uzun, *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı* adlı çalışmada, bağdaşıklıkta iki ana başlık altında inceler ve şöyle maddeleştirir: (Uzun, 1995: 36-110)

1. Gönderimsel Bağdaşıklık

- 1.1. Zamirlerin Kullanımı,
- 1.2. Gösterme (İşaret) Sıfatları,
- 1.3. İyelik Ekleri,
- 1.4. Belirtme Durumu Eki,
- 1.5. Kişi Ekleri

¹ Doğan Aksan, De Beaugrande-Dressler'in, bir metnin oluşumunu belirleyen yedi ölçütten bahsettiğini söyler. Bunlar, *bağdaşıklık*, *tutarlılık*, *niyetlilik*, *metin içi ilişki* (metinler arasılık), *bilgi vericilik*, *benimsenirlik* ve *durumsallık*'tır. (bk. Aksan, 1998: 151; ayrıca bk. Toklu, 2003:124-132)

2. Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık

- 2.1. Bağlaçlı Bağdaşıklık,
- 2.3. Değiştirim Öğeleri,
- 2.4. Karşıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımı,
- 2.5. Aynı Kavram Alanından Sözcüklerin Kullanımı,
- 2.6. Aynı Kökten Sözcüklerin Kullanımı,
- 2.7. Yapı Yinelemeleri,
- 2.8. Eksilteli Yapılar,
- 2.9. Zaman Ekleri.

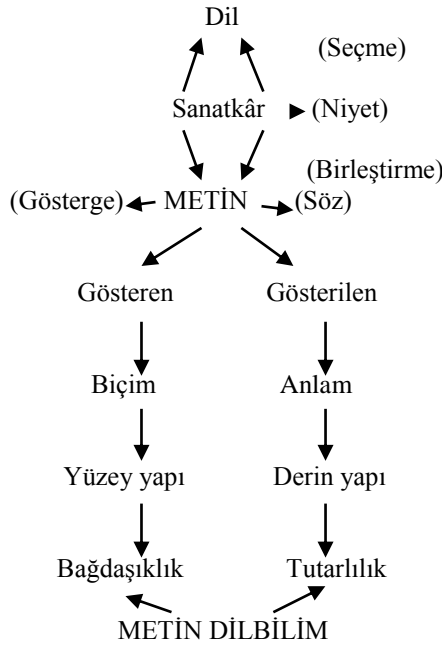
Metinselliği sağlayan ölçütlerden tutarlılık ise, 'metin içinde yer alan kavramlar ve ilişkiler arasındaki mantıksal düzeni, bağlantıyı anlatır.' (Aksan, 1998: 150) Diğer bir ifadeyle tutarlılık, 'birbirini izleyen tümce ya da sözcelerin sözdizim, anlam ve kullanım bakımından çelişmezlik ilkesine uygun biçimde bir arada bulunuşu'dur. (Vardar, 2002:197).

Leyla Subaşı Uzun, metinselliği sağlayan tutarlılık ölçütünü de şu alt başlıklar altında inceler: (Uzun, 1995: 110-136)

1. Özelleştirme Bağlantısı,
2. Neden-Sonuç Bağlantısı,
3. Neden Bağlantısı,
4. Zaman Bağlantısı,
5. Karşılaştırma Bağlantısı,
6. Karşıtlık Bağlantısı.

Bağdaşıklık, metnin yüzey yapısındaki dilsel öğelerin dilbilgisel ilişkileri üzerinde dururken, tutarlılık metnin derin yapısındaki anlamlar arasındaki mantıksal ilişki üzerinde durur. Metin çözücü, metnin yüzey yapısında bağdaşıklığı oluşturan dil unsurlarını kolayca tespit edebilir; fakat metnin derin yapısındaki anlam, yani mesaj, metnin satır aralarında saklı olduğundan tutarlılığı tespit için metin çözücünün yoğun bir çaba göstermesi gerekir. Metindeki anlamın doğru ve eksiksiz bir biçimde ortaya çıkarılabilmesi metin çözücünün metin içi göndermeler dışında metin dışı göndermeleri anlamlandırabilmesine bağlıdır. Bu da metin çözücünün yorum yapabilmesi için belli bir donanıma sahip olmasını gerektirir. Öyleyse diyebiliriz ki, 'Tutarlılık, hem metnin üreticisinden kaynaklanan üretim sürecini, hem metnin kendisinden kaynaklanan dilsel oluşumları, hem de okurdan kaynaklanan alımlama sürecini içine alır. Bu nedenle edebî metinler üzerinde yapılacak bir tutarlılık incelemesi, bu süreçlerin tamamını dikkate almak durumundadır.' (Lüleci, 2016: 605)

Buraya kadar ifade edilenler bir şemayla şöyle özetlenebilir:

Bu çalışmada, Mustafa Kutlu'nun *Red Cephesi* (Kutlu, 1987: 33-43) adlı hikâyesi metin dilbilimsel yaklaşımla çözümlenecektir. Bir metnin, metin olmasını sağlayan ölçüt ve kuralların neler olduğu üzerinde duran metin dilbiliminin bağdaşıklık ve tutarlılık kriterleri Leyla Subaşı Uzun'un çalışmasında belirlediği tasnif dikkate alınarak *Red Cephesi* adlı hikâyede uygulanmaya çalışılacak ve hikâyede tespit edilen örnekler dikkatlere sunulacaktır. İncelememizde verdiğimiz bazı örnekler, farklı başlıklara da örnek olabildiğinden, aynı örneğin verilerek tekrara düşülmüş olması, konunun açıklanabilmesi adına yapılmıştır.

1. Bağdaşıklık

Metnin yüzey yapısıyla ilgili olan bu nitelik, metni oluşturan cümleler arasındaki dilbilgisel ve anlamsal bağlantıya dayanmaktadır.

1.1. Gönderimsel Bağdaşıklık

1.1.1. Zamirlerin Kullanımı

Hikâyede kullanılan zamirlerin, bazen aynı cümle içerisindeki bir kelimeye, bazen bir önceki veya bir sonraki cümle ya da cümlelerde geçen bir şahsa ya da nesneye gönderimde bulunduğu görülmektedir. Zamirlerin, cümleler arasında kurdukları dilbilgisel bağ, beraberinde anlamsal bağın da oluşmasını sağlamış ve böylece hikâyede bütünlük temin edilmiştir. Hikâyede rastlanılan zamir türlerinden birisi, kişi zamirleridir.

“**Beni** geç Süleyman, **beni** bir yana bırak.” (s.35) (Yorgancı Hafız Yaşar)

“**Ben** aciz bir adamım, **beli** bükülmüş bir adam.” (s.41) (Yorgancı Hafız Yaşar)

“**Seni** dinler isem Süleyman, **sana** öğrettikleri gibi **bana** da durmadan söyleyenlerin sözlerini dinler isem;...” (s.35) (Sen-sana: Süleyman, bana: Yorgancı Hafız Yaşar)

“Süleyman **bana** bakıyor, **ben** de ona.” (s.38)

Turkish Studies

“**Onlar** evlerini, ocaklarını, bahçelerini, ağaçlarını; bu yoldan, bu elektrik tellerinden...” (s.35)

Hikâyede, sadece kişilere değil, cansız varlıklara da gönderimde bulunan kişi zamirlerine rastlanmaktadır. Bu durum, kişileştirme sanatıyla sağlanmaktadır. Meselâ:

Yorganlarıma eğiliyorum.

Pamuğun yumuşaklığına, tozuna, kokusuna. Pamukla aramıza günüşiğundan başka hiçbir şey girmiyor. Bana ara sıra hal tercümesini anlatıyor. Yaz günlerini, sarısıcakları. İrmaktan ayrılan suyun diplerine yaydığı serinliği, gençliğinde yağmur altında ıslanmayı nasıl sevdiğini. Sonra coşuyor:

Beni bir ovada buldular,
Kolum kanadım kırdılar.

diye, Yunus ilâhisi okumaya başlıyor.

*Hey... Hey... diyorum. Yavaş ol. Bu şiir **senin** değil.*

*Olsun, diyor. Ne zararı var. Ayrılıklardan şikâyet ediyor nasılsa. **Bana** da uyar, **sana** da.*

Onu incitmekten korka korka okşuyorum. (s.37)

Yukarıdaki örnekte geçen *sen*, *bana* ve *o* zamirleri pamuğa, *sana* zamiri ise Yorgancı Hafız Yaşar'a gönderim yapmaktadır. *Ben* zamiri ise, hem pamuğun hem de Hafız Yaşar'ın yerine kullanılan kişi zamiridir. Bir zamir, hem bir kişiye hem de bir nesneye nasıl gönderim yapabilir? Bu noktada, metin çözücünün donanımı devreye girmelidir. İlahide geçen *ben* zamiriyle, asıl vatanından ayrılıp gurbete düşen ve ayrılık acısından şikâyet eden kişilere işaret edilmektedir. Metnin bütünü bu tasavvufi boyutla düşünüldüğünde, Hafız Yaşar'ın bu kişilerin kurgu dünyasındaki temsilcisi olduğu anlaşılacaktır. Pamuk da, tıpkı sazlıktan koparılan kamış gibi kişileştirilerek dillendirilmiştir. Görüldüğü gibi zamirler, kendinden önce ve sonra gelen cümleler arasında, dilbilgisel bağla birlikte anlamsal bağı da sıkı bir şekilde oluşturmuşlardır.

-Mızızlanma, hadi kalk, ezan vakti yaklaştı, minareye çık da şöyle bir ezan oku.

-Okuyorum ya! Her zaman okuyorum.

-Bizden başka sesini duyan yok, kimbilir nasıl okuyorsun?(s.41)

Bu örnekte de, **biz** zamirinin kimlerin yerine kullanıldığını anlayabilmek için on beş cümle öncesine dönmek gerekir:

Kim konuştu? Dönüp bakıyorum.

Karanfillerden **biri**.

Kokusunu bilemiş, kızgınlıktan morarmış gözlerini belirtip duruyor. Besbelli burnundan soluyor..... (.....) (s.41)

Görüldüğü gibi *biz* adına konuşan karanfillerden *biridir*. Aynı zamanda *kim* soru zamirinin göndergesi de *biri* belgisiz zamiridir. Böylece on beş cümle arasındaki dilbilgisel ve anlamsal bütünlük üç ayrı zamir türüyle sağlanmış olur. Metinde belgisiz zamire gösterilebilecek bir başka örnek de şudur:

Biri sana ağır bir söz söyler, **biri** sana ağır bir yük yükler, **biri** seni över de göklere çıkarır, **biri** sana mani olmak ister, **biri** seni çekip götürmeye çalışır, **biri** önüne engeller yağar, **biri** başkası para yağar, **biri** der ki aç kalırsın, **biri** der ki yapamazsın, **biri** der ki olmaz, imkânsız. (s.39)

Zamirlerin, bir metin parçasındaki bütün cümlelerde geçen tamlamalara ve dolayısıyla da bütün bir paragrafa gönderimde bulunması açısından aşağıdaki örnek dikkate değerdir. Bu örnekte,

metin parçasının bütünlüğü, soru zamirinin sıfat tamlamalarına ve işaret zamirlerine yaptığı göndermelerle ve anlamsal birlikle sağlanmaktadır.

Suya, havaya, kurda kuşa, her işe karışır bunlar. Kim bunlar? Kim olacak, o yolun adamları. O yolun adamlarının adamı olan adamlar. Onlara kanıp katılan başka adamlar. Bu adamların başka yerlerdeki başka adamları. Onların ortakları... (s.41)

Hikâyede, *Atatürk Parkı'nın açılışı yapılacaktı, onu haber veriyor.* (s.38), *Para ile Kur'an-ı Kerim okunmaz. Bunu kulağına küpe et.* (s.38) örneklerinde görüldüğü gibi işaret zamirleri kendisinden önceki cümlenin tamamına gönderim yapmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de zamirler, bir yere/mekâna gönderimde bulunarak cümleler arasında bütünlüğün oluşmasını sağlarlar.

Su bile yetmez olmuş. Allah, Allah.. Nasıl yetmez, o kadar çeşme, bunca yıldır, sabah akşam akar ha akar. Yok işte, yetmez olmuş, acaip makinalar gelmiş ırmak kıyısına, sazlıklara boru salmış, oradan su çıkarıp şehre gelen suya katacaktı. (s.41)

Görüldü ki; çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıks tıks arabaların arasında Hafız Yaşar'ın yorgancı dükkânı büzülüp kalıvermiş.

Ama öyle bir yerde kalmış ki...

O mahut ve meşhur yolu tıkayıvermiş.

Eski usül döşenmiş yosunlu kiremitlerine, ahşap gövdesine aldirmeden, planlara, plancılara, istimlâke, fırlayan emlak fiyatlarına aldirmeden, orada, görenlerin 'Yahu şuncacık dükkânı temizleyip de koca yolu geçiremediniz mi buradan?' dedirtecek şekilde varlığını korumuş.

Orada, yola karşı, çiçeklerini açmış durmuş. (s.42-43)

Hikâyede kullanılan dönüşlülük zamirlerinin de bağdaşıklığı temin ettiği görülmektedir.

Onlar evlerini, ocaklarını, bahçelerini, ağaçlarını; **bu** yoldan, **bu** elektrik tellerinden, **bu** motor seslerinden **kendilerine** ulaşan hesap-kitap üzerine bina ettiler, ama yağma yok. (s.35)

Onlara içimden geldiği gibi, aynen öylece, hiç zora koşmadan kendimi:

-Rızkı veren Allah, diyorum. (s.37)

Bu örneklerde geçen dönüşlülük zamiri, ilk cümlede aynı cümle içinde geçen 3. çoğul zamirine, ikinci cümlede de 1. tekil zamire gönderimde bulunmaktadır.

1.1.2.Gösterme (İşaret) Sıfatları:

Hikâyede işaret sıfatları dilbilgisel ve anlamsal yapının oluşmasında cümleler arasında bağdaşıklığı sağlayan unsurlardan biridir. *Bu, şu* ve *o* işaret sıfatlarının kullanıldığı hikâyede, işaret sıfatlarının, metnin bütünü düşüldüğünde anlamsal birliğin oluşmasında büyük önem taşıdığı görülmektedir:

Kim bunlar? Kim olacak o yolun adamları. O yolun adamlarının adamı olan adamlar. (s.41)

Onlar evlerini, ocaklarını, bahçelerini, ağaçlarını, bu yoldan, bu elektrik tellerinden, bu motor seslerinden kendilerine ulaşan hesap-kitap üzerine bina ettiler, ama yağma yok. (s.35)

Şehrin üzerinden destur demeyip gerine gerine geçip giden bu teller, (s.34)

O mahut ve meşhur yolu tıkayıvermiş. (s.42)

O durgun göl kenarında, kamışlıkta, akşam, balıkların ve su kuşlarının.....(s.33)

*İşte fırsat, yanibaşından yol geçiverdi. Kes **şu** ağaçları, temizle güzelce...(s.35)*

*Bahçeyi çepeçevre dolanan su arkları üzerinde bitivermiş kızcıkların bütün **bu** olup-bitenlerden haberi yok. Kesilip gidecekler. (s.35)*

*Ya bütün **bu** olup-bitenler.(s.36)*

***Bu** yorgan Zeynep kızın çeyizine dikiliyor. (s.37)*

*Dağa taşa bakarsın, **şu** gördüğün çiçeklere, sokaktan geçen adamlara, her şeye, her şeye. **Bu** çiçek neler söylüyor, **bu** adam nereye gidiyor, **bu** taşı buraya niçin koymuşlar, hep anlarsın. (s.38-39)*

*Zeynep'in yorganı üzerine asma yaprakları dökmüştüm. Birkaç da salkım üzüm. **O** üzümlere bakan bir yaprağı güzel var. (s.40)*

***Şu** kadife kırmızılara bak, **şu** yavruağzı döküntülerime bak,.. (s.40)*

***O** gün, akşama kadar kadife kırmızılarının, uçarı yeşillerin arasında bir **o** yana, bir **bu** yana gidip geliyorum. Bir yeni yorgana başlayacağım. **Bu** yaprağı fesrengi saten örtülerin üzerine geçirmeli. (s.40)*

***Bu** karanfil delirmiş. Beni ne sanıyor?(s.42)*

***Bu** Rafet Efendi de dükkânı genişleteyim derken cemaati terke yöneldi ya...(s.42)*

*Yol inşaatını yürüten mühendis garip rüyalar görüyormuş da, 'Beni **bu** işten alın' diye yalvarıp duruyormuş. (s.43)*

Hikâyede işaret sıfatları, yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere, Yorgancı Hafız Yaşar'ın merkezinde, onunla ilgili olan meselelere, durumlara, ilişkilere dikkat çekmek ve tabiatı öne çıkarmak için kullanılmıştır. Hikâyede ana olay, kasabada yolun yapılmasıdır ve Hafız Yaşar, yolun yapılmasından rahatsızlık duymaktadır. Elektrik tellerinin dikilmesi ve arabaların artışıyla yükselen motor sesleri de onu huzursuz eder. Kasabadaki bütün bu değişikliğe sebep olanlara karşı da direnecektir. Hikâyede Hafız Yaşar'ın reddettiği yol, elektrik telleri, motor sesleri ve bunlara sebep olanlar, işaret sıfatlarıyla vurgulanıp öne çıkarılır. Aynı şekilde, yolun yapılmasıyla başlayan tabiattaki katliamları, Hafız Yaşar üzümlere takip eder ve tabiatın güzelliklerini işlediği yorganlarda yaşatır. Çiçekleri, yaprakları doğanın canlı renkleriyle yorganlarına işler. Ayrıca Kur'an okuyanların dünyayı anlamlandırabileceğini ve kâinattaki sırrı çözebileceğini söyleyen Hafız Yaşar'ın vurgulamak istediği bu gerçek, yine tabiattaki unsurlara işaret edilerek belirtilir. Rafet Efendi ise, modern hayatın albenisine kapıldığı için Hafız'ın kızdığı bir kişidir. İsmi belirtilmesine rağmen adından önce işaret sıfatı kullanılarak ona duyulan kızgınlık ve öfke daha da pekiştirilmiş olur. Son örnekte geçen *bu* işten kastedilen ise, Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânının yıkılıp yolun yapılması için yürütülen çalışmalarıdır.

1.1.3. İyelik Eklerinin Kullanımı:

İyelik ekleri, hikâyede cümleler arası bağları oluşturan unsurlardan bir diğeridir. Yer aldığı cümledeki bağlam içerisinde, iyelik eklerinin hangi kişi veya nesneye gönderimde bulunduğu anlaşıldığında eksik bırakılan kısım zihinde tamamlanarak metin çözümlenebilir.

Beni aralarından atan, bana biçtikleri kıymeti olanca açıklığı ile gösteren, istihzayı iyice keskinleştiren, beni meczub eden kakkahalarını koyuveriyorlar. (s.37)

Red Cephesi adlı hikâyeden alınan bu cümlede, fiildeki şahıs eki öznenin 3. çoğul şahıs olduğuna işaret eder. Cümledeki *-ları*, *-leri* şeklindeki iyelik ekleri, Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına *ara sıra gelip giden* (s.36), dükkâna *elektrik tesisâtı kurulmadığını* (s.36) gören, bu

Turkish Studies

duruma şaşırarak ‘*Ama olur mu...*’ (s.36) diyen *konu-komşu, hısımlı-akraba, bilen-bilmeyen*(s.36)lere gönderimde bulunmaktadır. Bu kelime grupları, hikâyede farklı cümlelerde yer almalarına rağmen, hikâyenin bütününden hareketle, bu kelime gruplarına gönderimde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Süleyman’ın incecik bilekleri. Derisinin altında yeşil yeşil yürüyen damarları. İri kara, yetim gözleri. (s.39)

Yukarıdaki eksilteli cümlelerde, cümleler arası bağın iyelik ekleriyle ilk cümleye gönderim yapılarak sağlandığı görülmektedir. Aşağıdaki örnek de, bağlamın, iyelik eklerinin yaptığı gönderimlerin tespit edilebilmesinde ne derece önemli rol oynadığının görülmesi açısından dikkat çekicidir:

Yorganlarıma eğiliyorum.

Pamuğun yumuşaklığına, tozuna, kokusuna. Pamukla aramıza günışığından başka hiçbir şey girmiyor. Bana ara sıra hal tercümesini anlatıyor. Yaz günlerini, sarısıcakları. İrmaktan ayrılan suyun diplerine yaydığı derinliği, gençliğinde yağmur altında ıslanmayı nasıl sevdiğini. Sonra coşuyor: (s.37)

‘*Bana arasıra hal tercümesini anlatıyor.*’ cümlesinde hal tercümesinin, ancak bir insan tarafından anlatılabileceği düşünülerek, burada geçen 3. tekil şahıs ekinin ve dolayısıyla *-si* iyelik ekinin bir insana gönderimde bulunduğu yargısına varılabilir. Oysa burada bir kişileştirme, bir deyim aktarması söz konusudur. Dolayısıyla, ancak ilk üç cümle okunduktan sonra dördüncü cümledeki iyelik ekinin pamuğa gönderim yaptığı anlaşılabilmektedir. Aynı şekilde:

Bir gün, yaşımız elverince gözümüzde fer, dizimizde derman kalmayınca, bizi de yavaşça kara toprağa koyacaklar. (s.38)

cümlesinde geçen 1. çoğul şahıs iyelik eklerinin, insana gönderimde bulunduğu düşünülebilir. Çünkü yaşın elvermesi, gözde ferin, dizde dermanın kalmaması ve kara toprağa konulmak, insanlara has özelliklerdendir. Oysa bu cümle:

Her pamuk yorganın da kendine göre bir ömrü var. Bir gün, yaşımız elverince... (s.38) şeklinde başlarsa, 1. çoğul şahıs iyelik eklerinin bir insana değil, *her* (bir) *pamuk yorganına* işaret ettiği kolayca anlaşılır. Aşağıdaki örnekte de, 3. tekil şahıs iyelik eki, aynı cümlede kendisinden önce gelen yedi tamlayana gönderim yaparak tamlanan bölümünü oluşturmakta, aynı zamanda sıfat tamlamasının da tamlayanı olmaktadır:

O durgun göl kenarında, kamışlıkta, akşam, balıkların ve su kuşlarının, rüzgârın ve titreyen çimenlerin, kertenkelenin, sincabın ve tarla kuşunun birlikte söylediği ilahi ansızın kesildiği zaman... (s.33)

Görüldüğü gibi, iyelik eklerinin, cümleler arası bağların oluşumunda, birbiri ardınca gelen cümleler arasında, hem anlam yönünden hem de dilbilgisel yönden bir ilişkinin kurulmasında büyük rolü vardır. Böylelikle, metin çözücü, tamlayan kısmının eksik olduğu cümlelerde, iyelik eklerinin yardımıyla metni çözümler.

1.1.4.Şahıs Eklerinin Kullanımı:

Şahıs ekleri, bir eylemin kim tarafından yapıldığını belirler. Bir metinde özne ve yüklem uyumlu olması gerekir ki, metinde dilbilgisel ve anlamsal bağ sağlanabilsin ve metin çözümlenebilsin. Hikâyede, 2. çoğul şahıs eki hariç, bütün şahıs eklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Ağaca ağaç gibi bakmayan, toprağa toprak diyerek basmayan, adama da adam gibi muameleyi bırakacak. (s.35-36)

cümlesinde, yüklem 3. tekil şahısla çekimlenmiştir. Bu cümleyi Hafız Yaşar, kasabada yaşanan olumsuz değişimler üzerine söylemiştir. Bu durumda, öznel bir çıkarım gibi görünen bu cümle, cümleler arası bağıntılardan hareketle anlaşılacaktır ki, aslında nesnel gerçekliği olan bir yargıdır ve yüklem, (bırakacak-**tır**) şeklinde de zihinde tamamlanabilir. Metin özelinde, bu nesnel gerçeklik, yüklem gelecek zaman çekimiyle de ileride yaşanacak olumsuzlukların kesinliğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla özne yüklem uyumu açısından bu cümle dilbilgisel olarak doğrudur. Diğer taraftan bu cümlelerin söylenmesine sebep olan ve dolayısıyla yüklem işaret ettiği özne de, metnin tamamı dikkate alındığında, tekil değil, çoğuldur. Metnin öznesi, isimleşmiş sıfat grubunda tekil olarak belirtilse de, cümleler arasındaki dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağlar bir bütün olarak değerlendirdiğinde, öznenin metnin farklı yerlerinde kendisine gönderim yapılan *o yolun adamları, o yolun adamlarının adamı olan adamlar, onların ortakları* (s.41) ve o adamlara kâr elde etme hesabıyla hizmet etmeye başlayan kasaba halkı olduğu görülecektir. Cümleye özne yüklem uyumu açısından bakılırsa öznenin cümlede hem tekil olması, hem de asıl işaret ettiği öznenin bir grup olması, ki Red Cephesi'nin karşı safında yer alan gruptur bu, dilbilgisel olarak yüklem 3. tekil şahısla çekimlenmesini gerekli kılar.

Aşağıdaki bileşik cümle örneğinde de, temel cümlelerin nesnesi olan iç cümlelerin öznesi topluluk ismi olduğundan fiil tekil şahısla çekimlenmiştir:

Oh, oh.. Duyan da bir ordu geliyor diyecek. (s.41)

Öznenin, bitki, hayvan veya cansız bir varlık olması ve aynı zamanda çoğul olması halinde, fiilin 3. tekil şahıs olarak çekimlenmesi gramatikal bir özelliktir ki, hikâyede de bu özellik yer almaktadır. Meselâ:

Topu topu yüklü bir devenin geçebileceği kadar açılmış sokaklar, kemerler yerle bir oldu (s.40)

Aşağıdaki örnekte de, şahıs ekinin bir önceki cümlelerin öznesine gönderimde bulunduğu görülmektedir. Bu özne ikinci cümlede belirtilmemekte, ancak okur, şahıs ekinde hareketle özneyi tespit edebilmektedir. Ayrıca ikinci cümlede özne yer almış olsaydı, ki bu özne yukarıdaki örnekte de işaret ettiğimiz gibi, insan dışı bir varlık olduğundan, fiil çoğul şahıs ekiyle değil, tekil şahıs ekiyle çekimlenecekti. Görüldüğü üzere şahıs ekleriyle, metin üretici cümleler arasındaki bağı hem dilbilgisel hem de anlamsal olarak eksiksiz bir şekilde sağlamıştır.

Bahçeyi çepeçevre dolanan su arkları üzerinde bitivermiş kızılıkların bütün bu olup bitenlerden haberi yok. Kesilip gidecekler. (s.35)

Cümleler arasındaki anlamsal birliğin, şahıs eklerinin yaptığı göndermelerle sağlandığını ispatlayan bir diğer örnek de şudur:

Bu karanfil delirmiş. Beni ne sanıyor? Çiçekleri bile zor zaptediyorum. Bıraksam hemen fırlayıp köşedeki bankaya saldıracaklar. Önlerine çıkan arabaların camlarını tuzla-buz edecekler. (s.42)

Örnekteki üçüncü cümle çıkartılarak parça okunursa, anlam tamamen bozulacaktır. Bunun sebebi, son iki cümlede geçen şahıs eklerinin, ilk iki cümlelerin öznesine uymamasıdır. Demek ki, metinselliğin sağlanabilmesi için cümleler arası anlamsal bütünlüğün oluşmasında gönderimlerin, dilbilgisel kurala da uygun olması gerekmektedir.

Aşağıdaki örnekte ise, şahıs eklerinin her cümlede farklı olmasına rağmen, cümleler arasındaki bütünlüğün bozulmadığı görülmektedir. Bunun nedeni de, metnin hikâyeleme özelliği taşımasıdır.

Sevdiğini anlıyor, gözlerinin içi gülüyor. Daha birkaç gün birlikteyiz. Ona şimdiden müjdeli haber verebilirim. Bu yorgan Zeynep kızın çeyizine dikiliyor. Tanıdın değil mi Zeynep'i? Hani geçende annesi ile geldilerdi. Ha, diyor, yanakları pençe pençe kızarık taze değil mi? Evet diyorum, o işte... (s.37,38)

Bağlamın, şahıs ekinin tespit edilebilmesindeki önemin görülmesi açısından aşağıdaki örnek de dikkat çekicidir:

O gün, akşama kadar, kadife kırmızılarının, uçarı yeşillerin arasında bir o yana, bir bu yana gidip geliyorum. Bir yeni yorgana başlayacağım. Bu yaprağı fesrengi saten örtülerin üzerine geçirmeli. (s.42)

Dikkat edilirse, üçüncü cümle fiili 3. tekil şahıs olarak çekimlenmiştir. Oysa cümle öznesi 1. tekil şahıstır. Bu yargıya da, ilk iki cümle okuduktan sonra varılabilir ancak. Aşağıdaki örnekte de, yedi kere tekrarlanan 2. tekil şahıs eki, altı cümleyi birbirine bağlayarak cümleler arasındaki birliği oluşturmuştur:

Dünyada niçin varsın, anlarsın. Okudukça anlarsın. Açılırsın ne demek? Ayakbağı olan şeylerden kurtulursun bir bir. Gittikçe hafıflersin. Hafıflersin ne demek?(s.39)

Aşağıdaki örnekte de, ardı sıra gelen cümlelerde 1. çoğul şahıs, 2. tekil şahıs ve 1. çoğul şahıs ekleri olmak üzere üç ayrı şahıs eki kullanılsa da, cümleler arasındaki anlamsal bütünlük bozulmamıştır.

Sen de dünyaya kazık kakacak değilsin, günün birinde seni de kefenleyip gömecekler. O zaman buluşuruz. (s.38)

1.2. Biçimsel-Sözlüksel Bağdaşıklık

1.2.1. Değiştirim Öğeleri

Edebî metinlerde, bazı ifâdelerin, bir ismin veya fiilin ya da birkaç cümlelerin yerine kullanıldığı görülebilmektedir. Bu tür ifâdeler, diğer bir deyişle değiştirim öğeleri, kendisinden önceki veya sonraki cümlelerle anlamsal ve dilbilgisel olarak ortaklık içerisinde olmalıdır. Aksi halde, metnin bildirisi alıcı tarafından çözülemez.

İşte fırsat, yanbaşımdan yol geçiverdi. Kes şu ağaçları, temizle güzelce. Tam yeri. Bir benzin istasyonu. Senin gücün yetmezse Kadiroğlu dünden razı. Ortak ol gitsin. Dört tane ağacın başını bekleyeceğine. Böyle deniliyor. (s.35)

Burada *fırsat* kelimesiyle, *yanbaşımdan yol geçiverdi* ifâde edilmektedir. Bu örnekteki bir diğer değiştirim öğesi de, *böyledir* ve bu öge de, yukarıdaki konuşmanın tamamını kapsamaktadır. Yani ilk değiştirim öğesi, üç kelimenin, ikincisi ise yedi cümlelerin yerine kullanılmıştır.

Hikâyede rastlanılan diğer değiştirim öğeleri de, aşağıdaki örnekte görülmektedir:

Süleyman gibi konu-komşu, hısım-akraba, bilen-bilmeyen hep aynı soruyu tekrar edip durunca, onlara şöyle diyorum:

- Gece gecedir, gündüz de gündüz.

Tuhaf tuhaf bakıyor, alaylı alaylı konuşuyorlar:

- Yok canım, öyle mi?

Ben:

- Evet öyle, diyorum. Gece ibâdet ve uyku, gündüz çalışma. (s.36)

Buradaki ilk değiştirim öğesi (*şöyle*), kendisinden hemen sonra gelen cümlelerin, ikinci değiştirim öğesi (*öyle*), ilk değiştirim öğesinin (*şöyle*) ifâde ettiği cümlelerin, üçüncü değiştirim öğesi (*öyle*) de, en son söylenen cümlelerin yerine kullanılmıştır. Bu üç değiştirim öğesi de, denilebilir ki, “*Gece ibâdet ve uyku, gündüz çalışma.*” cümlesine işâret etmektedir. Çünkü bu cümle, *şöyle* değiştirim öğesinin belirttiği cümlelerin, daha geniş bir ifâdesidir. Tek bir kelimeyle birkaç cümlelerin anlatılmasıyla, aynı cümlelerin tekrar edilmesinin önüne geçilmiş, anlatımda kısalık sağlanmış ve böylece az sözle çok şey ifâde edilmiştir.

1.2.2. Aynı Sözcüğün Yinelenmesi

Ard arda gelen cümlelerde bir sözcüğün tekrar edilmesi, cümleler arası bağları dolayısıyla da bağdaşıklığı oluşturan özelliklerden bir diğeridir.

Yol besbelli ki *ovayı* hiçe saymış.
Aslında ovadan önce kâğıt üstünde yer almış bu yol.
Ovadan önce kâğıt üstünde müdahale edilmiş.
Sonra direkleri çakılmış elektrik tellerinin.
Teller ve yol cebren ovanın ortasından geçip gitmiş. (s.34)

Yukarıdaki alıntıda yinelenen sözcükler *yol*, *ova* ve elektrik *telleri*dir. Bu üç kelime, ard arda gelen beş cümlelerin anlam açısından bir bütünlük oluşturmasında yardımcı olmuştur. Aynı şekilde:

-Bak. Sanıyorum toprak, bundan böyle toprak olmaktan çıkacak. Ağaca ağaç gibi bakmayan, toprağa toprak diye basmayan adama da adam gibi muameleyi bırakacak. (s.35,36)

örneğinde de, cümleler arasında anlamsal olarak bir kopukluk olmamaktadır. Hikâyede yinelenen kelimeler, verilen bu iki örnekteki gibi, sadece isim değildir; yer yer fiillerin de, bir sonraki cümlede tekrar edilerek bağdaşıklığın sağlanmasında etkili olduğu görülmektedir:

Yolun şehre açtığı kapı gittikçe genişliyor.
Her şey genişliyor, şişiyor. Çok katlı evler çoğalıyor, sağda solda kamyonlar çoğalıyor. Şehre gelen giden çoğalıyor, alış-veriş arttı diyorlar... (s.40,41)

1.2.3. Karşıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanılması

Anlatıma canlılık katmak amacıyla, yer yer karşıt anlamlı kelimelerin kullanılması edebî metinlerde göze çarpan özelliklerden birisidir. Hikâyede geçen:

İşin ucu sonunda gelip alış-verişe dayanır. Dayansın, lâkin nedir kâr? Nedir gerçekte zarar? (s.35)

cümlelerinde *kâr* ve *zarar*, anlamca birbirlerinin zıddı olan kelimelerdir ve bu iki kelime, ilk cümlede geçen *alış-veriş* kavramıyla da ilgilidir. Böylelikle, bu üç cümle, anlamsal açıdan bir bütünlük arz eder. Aşağıdaki örnekte ise; *aynı* ve *tek* kelimeleri arasında anlamsal bir zıtlığın kurulduğu görülmektedir:

-Zaman... Her zaman aynı. Güneş aynı, ay aynı, ağaçlar ve insanlar aynı, sevgi ve nefret, korku ve ümit hep aynı.
Dualar aynı.
Kible tek. (s.36)

Burada, aynı olarak nitelendirilen şeylerle, aynı olmayan; yani tek olan kible karşılaştırılmış ve bu karşılaştırma, kelimeler arasındaki zıtlıkla verilmiştir. Sözlüksel açıdan bakıldığında ‘tek’ kelimesinin zıddı ‘çok’tur. Ancak bu örnekte anlamsal/bağıntısal bir zıtlık görülmektedir.

Dolayısıyla bu metinde ‘aynı’ kelimesi anlamsal/bağıntısal açıdan ‘tek’in zıddı olarak kullanılmıştır. Aynı olan ve değişmeyen zaman, güneş, ay, ağaçlar, insanlar, sevgi, nefret, korku, ümit ve dualara karşı, değişen ama temelde değişmeyen; diğer bir ifadeyle, aynı olan şeylerden farklılık gösteren, kıblenin tek oluşudur. Dikkat edilirse, güneş ve ay tek olmalarına karşılık, tek olarak nitelendirilmemişler; insanlar ve ağaçlarla, nefret ve korkuyla bir tutulmuşlardır.

Metinlik bağlantı aynı zamanda zıt anlamlı fiillerin kullanımıyla da sağlanmıştır:

*Yolun şehre açtığı kapı gittikçe genişliyor.
Her şey genişliyor. Çok katlı evler çoğalıyor, sağda solda kamyonlar çoğalıyor.
Şehre giden gelen çoğalıyor, alış-veriş arttı diyorlar. Su bile yetmez olmuş. Allah,
Allah... Nasıl yetmez, o kadar çeşme, bunca yıldır, sabah akşam akar ha akar...
(s.40,41)*

Bu örnekte geçen genişliyor, çoğalıyor, arttı, akar ha akar çekimli fiiller, bolluğun ifâdesidir. Buna karşılık, yetmez olmuş, yetmez şeklindeki çekimli fiiller, diğer fiillerin ifâde ettiği bolluğun karşıt anlamını, yani tükenmişliği dile getirmektedir. Ayrıca, son cümlede yer alan o kadar çeşme, bunca yıldır, sabah akşam kelime grupları, bolluğu ifâde eden fiillerle anlam açısından örtüşürken, tükenmişliğin ifâdesi olan ikinci gruptaki fiillerle aralarında bir zıtlık meydana getirmektedir.

Yukarıda geçen çoğal- fiilinin karşıt anlamı, azal- olarak hikâyede yalnız şu cümlede geçmektedir:

Her şey çoğalırken cemaat azaldı. (s.42)

Yine bu başlık altında verilebilecek diğer örnekler de şunlardır:

Ömür kısa, yol uzun. (s.38)

Gece ile gündüz, uyku ile uyanıklık, hayatla ölüm birleşir. (s.39)

Yukarıdaki son cümlede, gece ve gündüzün, uyku ile uyanıklığın ve hayat ile ölümün birleşmesi gerçekte mümkün değilken bütün bu kavramların birleşebileceğinin söylenmesiyle bir karşıtlık oluşturulmaktadır. Mantıksal olarak mümkün olmayan bu durum, hikâyede şu açıklamayla başlarsa kabul edilebilir bir nitelik kazanır ve cümleler arasındaki anlamsal bağın oluşmasıyla bağdaşıklık kurulmuş olur:

Kur’ân-ı Kerîm’i okudukça o senin gören gözün, duyan kulağın olur, unutmam. (...)Dağa, taşta bakarsın, şu gördüğün çiçeklere, sokaktan geçen adamlara, her şeye, her şeye. Bu çiçek neler söylüyor, bu adam nereye gidiyor, bu taşı buraya niçin koymuşlar, hep anlarsın. Gece ile gündüz, uyku ile uyanıklık, hayatla ölüm birleşir.(s.38-39)

Görüldüğü gibi, cümleler arasında dilbilgisel ilişkilerin sağlanması yanında anlamsal bağın oluşması da önemlidir. Aksi takdirde, metin çözücüyü mesaja götürecek yollar kapanmış olur.

1.2.4.Aynı Kavram Alanından Sözcüklerin Kullanımı

Bir cümlede geçen bir kelime, bu cümleyi takip eden diğer cümle veya cümlelerde yer alan bir kelimeyle aynı kavram alanının üyesi olabilir. Edebî metinlerde sıkça rastlanılan bu özellik, Divan şiirinde kullanılan tenasüp sanatıyla ilişkilendirilebilir.

.. görüldü ki; ne kırmızı kiremitli evler, ne Acıçay’ın üzerine kurulan dört delikli taş köprü, ne Ulu Cami’nin minâreleri, ne de Kervansaray ovaya böylesine müdahale etmemiş... (s.34)

Burada *kırmızı kiremitli evler, dört delikli taş köprü, Ulu Cami'nin minâreleri ve Kervansaray* mimarî kavramının alanına giren kelimelerdir. Aşağıdaki örnekte de, cümlelerin aynı türden bir ilgiyle sıralandığı görülmektedir:

Süleyman'la bir cüz daha okuyoruz.

Süleyman bana bakıyor, ben de ona. Hafızlığı kolayladı Süleyman. Bak, diyorum Süleyman; hafızlık geçim yolu değil. Para ile Kur'ân-ı Kerim okunmaz. Bunu kulağına küpe et... (s.38)

Cüz, Kur'ânın bölümleridir ve *hafızlar* da Kur'ân'ı hifzetmiş kişilerdir. Bu üç kelime de, din kavramının alanına giren kelimelerdir.

Gözlerime gölgeler düşüyor. Ne yapacağımı adım gibi biliyorum. Çünkü yeni bir şey değil bu. Eskiden nasılsam, şimdi öyleyim, daha sonra öyle kalacağım. (s.36)

Kronolojik dizilenmenin görüldüğü bu örnekte ise, zaman kavramını dile getiren kelimeler kullanılmıştır. Bu kelimelerin belirttiği zaman dilimine bağlı olarak da, geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman ekleri, doğru zaman zarflarıyla birlikte verilmiştir. Görüldüğü gibi sıralı bileşik cümle şeklinde oluşan bu üç cümle, hem anlamsal hem de dilbilgisel olarak sağlam bir yapı arz etmektedir.

Hikâyede, duygu dünyasını (*sevgi, nefret, korku, ümit*), renkleri (*kadife kırmızı, yavruağzı, yeşil*), tabiatı (*kızılçık, çiçek, elma, armut, zerdali, asma, gül*) ifâde eden kelimelerin de bolca yer aldığı görülmektedir. Ayrıca hikâyedeki *yol, elektrik telleri, lunapark, çok katlı binalar, banka, mağazalar, motor sesleri* de modern hayat kavramının içinde yer alırlar ve hikâyenin ana problemini oluştururlar.

1.2.5.Yapı Yinelemeleri

Metinlerde bağdaşıklığı oluşturan bir diğer unsur da, yapı yinelemeleridir. *Red Cephesi* adlı hikâyede bağdaşıklık, aşağıda örnek verilen yapı yinelemeleriyle sağlanmıştır:

*Buldozerlerin dişleri toprağa saplandığı zaman...*²

Motor gürültülerinin yavru kuşları yuvalarından ürküttüğü zaman...

Ağaçların devrildiği, kayaların demir matkaplarla delindiği, suların önünün kesildiği zaman...

Bulutların kirlendiği zaman...

O durgun göl kenarında, kamışlıkta, akşam, balıkların ve su kuşlarının, rüzgârın ve titreyen çimenlerin, kertenkelenin, sincabın ve tarla kuşunun birlikte söylediği ilâhî ansızın kesildiği zaman...

Görüldü ki;

Ovayı bir baştan bir başa bıçak gibi kesen, geniş, kara, parlak, sıvaşık bir yol açılıvermiş... (s.31)

Örnekteki ilk beş cümle, eksilteli bir yapı arz etmektedir. Bu cümlelerin her biri, ayrı bir olaydan ve zamandan bahsetmekte, olayların geçtiği zaman da *-diği zaman* zarfıyla belirtilmektedir. *ürküttüğü zaman* hariç, bu beş cümlede geçen bütün fiilimsiler edilgen çatılıdır. Bu cümlelerde eksik olan öğeler ise, yüklem ve nesnedir. Bu eksik öğeler de, ki'li bileşik cümlelerin (*Görüldü ki*) beş cümleye eklenmesi suretiyle tamamlanmış olur.

² De Beaugrande-Dressler'in, metinselliği sağlayan yedi unsurdan birisi olarak ifade ettiği metinlerarasılığın, *Red Cephesi* adlı hikâyede örneklerini görmek mümkündür. Çalışmamızın sınırları bağdaşıklık ve tutarlılık ile sınırlı olduğundan metinlerarası ilişkiye girilmeyecektir. Metinlerarası ilişkiler üzerine yapılmış çalışma için bk. (Andi-Ceylan, 2008: 71-82).

Yapı yinelemeleri açısından incelenen bu örnekte, diğer bağdaşıklık unsurlarının da yer aldığı görülmektedir. Meselâ, aynı kavram alanını ifade eden kelimelerin varlığı dikkat çeker. Bunların ilki, yol çalışmalarının yapıldığını ifade eden *buldozer, motor gürültüleri ve demir matkaplar*; ikincisi de, tabiatı ve ona bağlı olarak hayvanları ifade eden *toprak, yavru kuşlar, kayalar, sular, ağaçlar, bulutlar, göl kenarı, kamışlık, balıklar, su kuşları, rüzgâr, çimenler, kertenkele, sincap ve tarla kuşudur*.

Görüldü ki yapısının, hikâyede yukarıdaki gibi bir yapılanışla, iki yerde daha yinlendiği görülmektedir:

Yanıbaşında durup bakıldığında, üzerinden geçildiğinde değil; Kırklar Tepesi'ne çıkıp yukarıdan seyredildiğinde görüldü ki; ne kırmızı kiremitli evler, (s.34)

İlk örnekte geçen *-dığı zaman*, bu ikinci örnekte *-diğinde* şeklinde kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte ise, yine *-dığı zaman* şeklindeki kullanım görülmektedir:

Minareye çıkıldığı zaman...

Görüldü ki; çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıks tıks arabaların arasında Hafız Yaşar'ın yorgancı dükkânı büzülüp kalıvermiş. (s.42)

1.2.6.Eksiltili Yapılar

Konuşmada veya yazılı metinlerde belirtilmeyen, eksik bırakılan öğeleri, okuyan/ dinleyen kendi zihninde tamamlar. Bağlam, okurun/dinleyenin bu tamamlama işlemini gerçekleştirmesini sağlar.

Ele alınan hikâyede eksiltili yapıların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu yapıların çoğu da, yüklemi eksiltili olan cümlelerdir.

İşte fırsat, yanıbaşından yol geçiverdi. Kes şu ağaçları, temizle güzelce. Tam yeri. Bi benzin istasyonu. Senin gücün yetmezse Kadiroğlu dünden razı. Ortak ol gitsin. Dört tane ağacın başını bekleyeceğine. (s.35)

Yukarıdaki örnekte dört eksiltili cümle yer almaktadır. Cümlelerde fiil soylu ve isim soylu yüklem eksiktir ve cümleler bağlamdan hareketle şöyle tamamlanabilir:

Tam yeri (**dir**). Bi benzin istasyonu (**kur**). Senin gücün yetmezse Kadiroğlu dünden razı (**dir seninle ortak olmaya**). Dört tane ağacın başını bekleyeceğine (**hepsini kes ve ortak ol Kadiroğlu ile**)

Eksiltili öğelerin, isim ve fiil soylu yüklemelerden oluştuğunu gösteren diğer örnekler de şunlardır:

Süleyman'ın incecik bilekleri (vardı). Derisinin altında yeşil yeşil yürüyen damarları (görünüyordu). İri, kara, yetim gözleri (vardı). (s.39)

Yorganlarıma eğiliyorum.

Pamuğun yumuşaklığına, tozuna, kokusuna (eğiliyorum). Pamukla aramıza günüştüğünden başka hiçbir şey girmiyor. Bana arasına hal tercümesini anlatıyor. Yaz günlerini, sarısıcakları (anlatıyor). İrmaktan ayrılan suyun diplerine yaydığı serinliği, gençliğinde yağmur altında ıslanmayı nasıl sevdiğini (anlatıyor). (s.37)

Ömür kısa, yol uzun (dur). (s.38)

Gece ibadet ve uyku, gündüz çalışma (içindir). (s.37)

Süleyman bana bakıyor, ben de ona (bakıyorum). (s.38)

Turkish Studies

Gidip çöküyorum başına. Besmele ile dokunuyorum. Rahmet (yağıyor). (s.40)

Kim konuştu?... Karanfillerden biri (konuşmuş). (s.41)

Ben aciz bir adamım, beli bükülmüş bir adam(ım). (s.41)

Karanfilin kokusundan korkulur. Hele iyice kızmış, kızarmışından (daha çok korkulur). (s.42)

1.2.7.Zaman Eklerinin Kullanımı

Bir metinde dilbilgisel ve anlamsal birliği oluşturan unsurlarından birisi de, metinde kullanılan zaman ekleridir. Eylemin ne zaman gerçekleştiğini belirten zaman ekleri, *Red Cephesi* adlı hikâyede de çeşitlilik göstermektedir. Aşağıdaki örnekte öğrenilen geçmiş zaman eki, önceden gerçekleşen bir eylemin ve bu eylemin sebep olduğu gerçeğin sonradan farkına varıldığı anlamını taşımaktadır:

Görüldü ki;

Ovayı bir baştan bir başa bıçak gibi kesen, geniş, kara, parlak, sıvaşık bir yol açılıvermiş...

Yanıbaşında durup bakıldığında, üzerinden geçildiğinde değil, Kırklar Tepesi'ne çıkıp yukarıdan seyredildiğinde görüldü ki; ne kırmızı kiremitli evler, ne Acıçay'ın üzerine kurulan dört delikli taş köprü, ne ulu Cami'nin minâreleri, ne de Kervansaray ovaya böylesine müdahale etmemiş. (s.33-34)

Ova, mimarî yapılarla değil, yol çalışmaları ve yolun açılmasıyla bambaşka bir çehreye bürünmüştür ve bu durum, olayın gerçekleştiği yeri gören yüksek bir tepeden seyredildiğinde anlaşılmaktadır. Yolun yapılmasıyla başlayan değişimin sebep olduğu tahribata dikkat çekmek isteyen anlatıcı, bu sonradan fark edişlerle okur üzerinde geleceğe dönük yaşanacaklara dair ipuçları verir. Yani an içinde farkında olunmadan gerçekleşen olaylar bir zaman sonra tamamlanıp bitecek, ancak bu, ileride telafisi mümkün olmayan zararlara yol açacaktır. Aşağıdaki örnekte ise, Hafız Yaşar'ın, yolun gelişiyile başlayan değişime karşı gösterdiği direnişin zaferi, minareye çıkıldığında ancak fark edilebilir ve bu sonradan fark ediş de, öğrenilen geçmiş zaman ekiyle ifade edilir:

Minâreye çıkıldığı zaman...

Görüldü ki; çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıksık tıksık arabaların arasında Hafız Yaşar'ın yorgancı dükkânı büzülüp kalıvermiş. Ama öyle bir yerde kalmış ki...

O mahut ve meşhur yolu tıkaıvermiş. (s.42)

Aşağıdaki örnekte eylemlerin geçmişte sıralı bir plana göre yapıldığı, bu planın hazırlık aşamasına tanık olunmadığı, nihai olarak da bu planın uygulamaya konulduğu ve bütün bunların sonradan öğrenildiği, yine öğrenilen geçmiş zaman ekiyle ifade edilmektedir.

Aslında ovadan önce kâğıt üstünde yer almış bu yol. Ovaya önce kâğıt üstünde müdahale edilmiş. Sonra direkleri çakılmış elektrik tellerinin. (s.34)

Yol besbelli ki ovayı hiçesaymış (s.34) cümlesinde ise, bir durumdan hareketle bir çıkarım yapıldığı anlaşılır; bu anlam da, öğrenilen geçmiş zaman ekiyle sağlanmıştır.

Atatürk Parkı'nın açılışı yapılacakmış, onu haber veriyor.

Parkın içinde bir de Lunapark kurulacakmış. (s.38)

-Tuğla ocaklarında iş varmış, git bir bak dedi. (s.39)

Yukarıdaki örneklerde öğrenilen geçmiş zaman eki, öğrenilen/duyulan bir bilginin aktarımı için kullanılmıştır. İlk örnekte gerçekleştirilmesi planlanan ve başkasından öğrenilen bir bilgi, ikinci örnekte de an içinde geçerliliği olan ve yine başkasından öğrenilen bir duyum aktarılmaktadır.

Öğrenilen geçmiş zaman ekinin, hikâyede görülen farklı bir kullanımı da, hikâyenin en son bölümünde yer alır:

Şehirde o günlerde anlatılan ve artık hep anlatılacak olanlar:

Güya yıkıma gelen dozercilerden birine felç inmiş. Makinaların dişleri toprağa değer değmez eğilivermiş. Yol inşaatını yürüten mühendis garip rüyalar görmeye başlamış da “Beni bu işten alın” diye yalvarıp duruyormuş. İlgililer hop oturup hop kalkmış, Belediye Reisi köpürmüş. Bakanlıktan birkaç kişi gelmiş dükkânı görmeye. (s.43)

İlk cümleyle metin çözücü kendisine bir hikâyenin nakledileceğini anlamaktadır. Anlatılanlara *güya* ile başlanması ve anlatılanların öğrenilen geçmiş zaman kipiyle hikâye edilmesi, cümleler arasında anlamsal bir bağ oluşturmakta, aynı zamanda da anlatılacak olayların gerçek dışı olacağını sezdirmektedir. Bu gerçek dışılık, özellikle makinaların dişlerinin toprağa *değer değmez eğilivermesi* gibi olağanüstü sayılabilecek olayların anlatılmasıyla daha da netleşir. Anlatıcının bu olağanüstü olayları, öğrenilen geçmiş zamanla nakletmesi metne masalımsı bir hava vermektedir. Ancak anlatı olsalar da masalla hikâye türünün özellikleri birbirinden ayrıdır. Metin çözücü, yaşanması muhtemel olan olayların anlatıldığı *Red Cephesi* adlı hikâyede, bu olağanüstülüğü metnin bütünüyle nasıl anlamsal olarak bağdaştırabilir? Bu noktada, metin çözücünün donanımı, bilgi hazinesi devreye girmelidir. Çünkü bu anlatılan olağanüstülükler ve kullanılan zaman kipi, halk arasında kutsal kişi ya da mekânlara atfedilerek oluşturulan ve ağızdan ağıza keramet göstergesi olarak nakledilen hikâyelere bir gönderme yapmaktadır. Halk arasında ermiş olarak nitelendirilen Allah dostu insanların keramet sahibi olduklarına ve kutsal görülen mekânlara zarar verilmemesi gerektiğine inanılır. Aksi halde, Allah tarafından insanların çarpılarak cezalandırılacağı söylenir. Tarikat ehli, samimi bir Müslüman olarak okura sunulan Yorgancı Hafız Yaşar’ın dükkânını yıkıma gelen dozercilerden birisine felç inmesi ya da inşaat işini yürüten mühendisin garip rüyalar görmesi, bu inanışla açıklanabilir. Dolayısıyla hikâyenin yukarıdaki son bölümle bitişi, metnin bütünüyle hem dilbilgisel hem de anlamsal olarak sıkı bir ilişki içindedir.

Hikâyede kullanılan bir diğer zaman eki de, görülen geçmiş zaman ekidir. Bu ekin işlevi, öğrenilen geçmiş zaman ekinin üstlendiği fonksiyonlar kadar çok değildir. Örneklerde de görüleceği gibi bu ek, yapılan eylemlerin bilirkışı tarafından söylendiğini ifade etmektedir. Hiç kuşkusuz, bu ekin en başta gelen işlevi, eylemin geçmişte yapıp bittiğini ve bu eyleme tanık olduğunu belirtmesidir.

...alçacak bahçe duvarlarını, mürdüm eriklerini, Ahi Baba Tekkesi’ni yarıp geçen bu yol;

Yorgancı Hafız Yaşar’ın yekpare hayatını da böldü. (s.34)

Yukarıda, yolun ovaya yaptığı müdahalenin, oluşum sürecinde değil de sonradan fark edildiği ve anlatıcının bu durumu öğrenilen geçmiş zamanı kullanarak ifade ettiği belirtilmişti. Bu örnekte durum farklıdır. Yolun, Yorgancı Hafız Yaşar’ın hayatını ne ölçüde etkilediği, bu durumun onu ne derece düşündürdüğü, anlatıcı tarafından bu defa görülen geçmiş zamanın kullanımıyla sunulmaktadır. Anlatıcı, ancak yüksek bir noktadan bakıldığında fark edilebilen, içeriden hissedilemeyen değişimin, artık kasaba içinde de etkilerinin görülmeye başladığına okurun dikkatini çekmektedir. Değişimin Hafız Yaşar’ın hayatına müdahale etmesi de çatışmanın başlama noktasıdır. Aynı şekilde kasaba içinde artarak devam eden değişimin sebep olduğu durumları anlatıcı yine görülen geçmiş zamanla okura nakleder:

*Yol bu defa şehre saldırdı.
Evleri, dükkânları yıktı. Caddeleri genişletti. Topu topu yüklü bir devenin
geçebileceği kadar açılmış sokaklar, kemerler yerle bir oldu.
Faytoncu esnafı dara düştü.
Atarabaları kötiledi.
Motor sesi sesleri yedi. (s.39,40)*

Aşağıdaki cümlelerde, olayın içinde yer alan ve yaşananlara tanık olan kişi tarafından dile getirildiği için görülen geçmiş zaman kullanılmıştır.

*Rafet Efendi gelmişti geçende. Süleyman'ın dayısı, manifaturacı.
Oturup iki laf edemedik...
Utanıp sıkıldım.
Adamcağız bayağı tedirgin oldu. (s.42)*

Hikâyede görülen bir diğer zaman eki de, eylemin o an yapılmakta olduğunu belirten şimdiki zaman ekidir. Aşağıdaki örnekte, şimdiki zaman ekinin kullanımıyla geçmişte başlayan bir eylemin devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Anlatıcının naklettiği bu cümleler, yolun yapılmasıyla başlayan değişimin, özellikle *gittikçe* zaman zarfıyla da hız kesmeden devam ettiğini ve bu değişimin daha büyük boyutlara ulaştığını vurgulanmaktadır.

*Yolun şehre açtığı kapı gittikçe genişliyor.
Herşey genişliyor, şişiyor. Çok katlı evler çoğalıyor, sağda solda kamyonlar
çoğalıyor, şehre giden çoğalıyor, alış-veriş arttı diyorlar. (s.41,42)*

Gelecekte olacak bir eylemi ifade eden gelecek zaman ekleri, “*Bir yeni yorgana başlayacağım*” (s.40) cümlesiyle gelecek için tasarlanan bir plâni, “*Ağaca ağaç gibi bakmayan, toprağa toprak diyerek basmayan, adama da adam gibi muameleyi bırakacak.*” (s.35,36) cümlesiyle bazı gözlemlerden hareketle geleceğe yönelik bir tespitte bulunmayı, “*Sen de dünyaya kazık kakacak değilsin, günün birinde seni de kefenleyip gömecekler.*” (s.38) cümlesiyle de geleceğe dair bir kesinliği ifade etmektedir.

Eylemin her zaman yapıldığını, her zaman için geçerli olduğunu ifade eden geniş zaman eki de, hikâyede rastlanan zaman eklerinden biridir. Aşağıdaki örnekte, şiirde anlatılanların her zaman için geçerli olduğu vurgulanmaktadır:

*Hey.. Hey.. diyorum. Yavaş ol... Bu şiir senin değil.
Olsun, diyor. Ne zararı var. Ayrılıklardan şikâyet ediyor nasılsa. Bana da uyar, sana da..(s.37)*

Aşağıda verilen örneklerde ise geniş zaman, gelecek zamana yönelik bir anlam taşımaktadır. İlk örnekte geçen *her bahar* zaman zarfı, ki zaman zarfları belirtilen zamanı pekiştiren, anlamı kuvvetlendiren birer unsurdur, öznenin yapacağı eylemi alışkanlık halinde her yıl tekrarlanacağını belirtir. Ayrıca *tasalanma* denilerek geleceğe yönelik bu eylemin kesin olarak gerçekleşeceği de vurgulanır.

Seni yüklüklerde lavanta kokularına boğar, her bahar güneşe çıkarır, tasalanma. (s.38)

-Tuğla ocaklarında iş varmış, git bir bak dedi. (...)

-Peki Süleyman, bakarız. (s.39)

-Kavak dik buraya Hafız Efendi kavak. Senesine varmaz servete boğar, seni. (s.35)

Turkish Studies

Hikâyede sadece geniş zamanın olumsuz çekimine rastlanmıştır. Geniş zaman dışında diğer bütün zaman ekleri olumlu çekimlenmiştir.

Bak, diyorum Süleyman. Hafızlık geçim yolu değil. Para ile Kur'an-ı Kerîm okunmaz. Bunu kulağına küpe et. Olur, diyor Süleyman.(s.38)

Eylemin ya da durumun her zaman için geçerli olduğunu, yani geçmiş, şimdiyi ve geleceği kapsadığını belirten geniş zaman, yukarıdaki cümlede her daim geçerli olan bir durumu olumsuz yapıyla vurgulamaktadır. Hiç kuşkusuz, bu tercih metin üreticinin bilinçli bir tercihidir ve metnin mesajına hizmet eden bir kullanımdır. Metnin bütünü değerlendirildiğinde, artık her şeyin hesap kitap, kâr zarar endişesiyle döndüğü kasabada, maddî hırslara hiçbir zaman karıştırılmayacak, kurban edilemeyecek tek şey, Kur'an-ı Kerîm'dir. Yani manevî âlem, maddî âleme hiçbir zaman yenik düşmeyecektir. En son cümlede hem verilen cevabın hem de fiilin olumlu olması, özellikle altı çizilmek istenen bu meselenin o an ve gelecek için geçerli olduğunun kabul edildiğini ifade etmektedir. Yukarıdaki cümlelerin devamında da geniş zamanın olumsuz çekimi kullanılır. Bu olumsuz yapıyı takip eden cümleler, bu defa geniş zamanın olumlu çekimlenmesiyle birbirlerine bağlanır ve Kur'an okumanın insan ufkunu genişletmesindeki önemi anlatılır:

Kur'an-ı Kerîm'i okudukça o senin gören gözün, duyan kulağın olur, unutmam. Unutmam, diyor Süleyman. Dağa taş bakarsın, şu gördüğün çiçeklere, sokaktan geçen adamlara, her şeye, her şeye. Bu çiçek neler söylüyor, bu adam nereye gidiyor, bu taşı buraya niçin koymuşlar, anlarsın. Gece ile gündüz, uyku ile uyanıklık, hayatla ölüm birleşir. Dünyada niçin varsın, anlarsın. Okudukça açılırsın. Açılmak ne demek? Ayakbağı olan şeylerden kurtulursun bir bir. Gittikçe hafiflersin. Hafiflemek ne demek? (s.38)

Biri sana ağır bir söz söyler, biri sana ağır bir yük yükler, biri seni över de göklere çıkarır, biri sana mani olmak ister, biri seni çekip götürmeye çalışır, biri önüne engeller yığar, bir başkası para yığar, biri der ki aç kalırsın, biri der ki yapamazsın, biri der ki olmaz, imkânsız.

Bütün bunları aşarsın, anlıyor musun? (s.38-39)

Bu metin parçasında, insanın her zaman ve her yerde karşılaşacağı engeller ve zorluklar, geniş zamanla ifade edildiği gibi, bu engeller ve zorluklardan nasıl kurtulunabileceği de yine geniş zamanla açıklanır. Hikâyeye Red Cephelerini oluşturan ve onu zafere götüren gerçeğin sırrı da bu şekilde basamak basamak verilir: Kur'an okudukça dünyayı anlarsın, açılırsın, hafiflersin ve her şeyi aşarsın. Görüldüğü gibi on yedi cümle arasında hem anlamsal hem de dilbilgisel olarak sağlam bir ilişki vardır. Böylece metnin bütünlüğüne hizmet eden, dolayısıyla da bağdaşıklık oluşmasını sağlayan unsurlardan birisinin de kullanılan zaman ekleri olduğu görülmüştür.

1.2.8.Bağlaçlı Bağdaşıklık

Kelime ve cümleleri birbirine bağlama işlevi olan bağlaçlar da, incelenen metinde bağdaşıklık sağlayan unsurlardan bir diğeridir.

“O durgun göl kenarında, kamışlıkta, akşam, balıkların ve su kuşlarının, rüzgârın ve çimenlerin, kertenkelenin, sincabın ve tarla kuşunun birlikte söylediği ilâhi ansızın kesildiği zaman...” (s.33)

Yukarıdaki örnekte geçen ve bağlacının belirtili isim tamlamasının tamlayan kısmını oluşturan aynı türden kelimeleri birbirine bağladığı görülmektedir. Aşağıda ise ve bağlacının farklı bir kullanımı ile karşılaşılır:

“Şehirde o günlerde anlatılan ve artık hep anlatılacak olanlar” (şunlardır) (s.43)

Eksilteli bir yapı arz eden yukarıdaki cümlelerin eksiltelen ögesi, yüklemidir ve bu öge ve bağlacından sonraki kısma aittir. Yâni, yüklem yer aldığı bölüm, temel cümleyi oluşturmaktadır. *Şehirde o günlerde anlatılan* ifadesi ise, sıfat-fiille oluşmuş bir yan cümleciktir. O halde denilebilir ki, bu cümlede *ve* bağlacı yan cümlecığı temel cümlecığe bağlamıştır. Aynı türden bir yapılanış, aşağıdaki cümlelerde *de* bağlacıyla sağlanmıştır:

Zeyneb'in yorganı üzerine asma yaprakları dökmüştüm. Birkaç da salkım üzüm.
(s.40)

Eksilteli olan bu cümle, kendisinden önceki cümlelerin yüklemine ve dolayısıyla öznesine *da* bağlacıyla gönderimde bulunmakta; eksik olan ögeler zihinde tamamlanmakta ve böylelikle cümleler arasında anlamsal bütünlük temin edilmektedir. *de* bağlacının, hikâyede rastlanılan diğer bir kullanımını aşağıdaki örneklerde görmek mümkündür:

...alçacık bahçe duvarlarını, mürdüm eriklerini, Ahi Baba Tekkesi'ni yarıp geçen bu yol;
Yorgancı Hafız Yaşar'ın yekpare hayatını da böldü. (s.34)

Sen de dünyaya kazık kakacak değilsin, günün birinde seni de kefenleyip gömecekler.
(s.38)

İlk örnekte *de* bağlacı, benzerlik ve eşitlik mânâsı taşımaktadır. Şöyle ki, yol, herkesin hayatını, yaşam şeklini bir şekilde etkilemiştir. Yorgancı Hafız Yaşar bu durumdan nasibini alanlardan birisidir. Cümlede, sadece Hafız Yaşar'ın isminin geçmesine rağmen okur *da* bağlacıyla başkalarının varlığından haberdar olur. Aynı şekilde, ikinci örnekte herkes gibi 2. tekil şahsın da zamanı geldiğinde kefenlenip toprağa koyulacağı gerçeği, *de* bağlacıyla ifade edilmektedir.

Onlar, evlerini, ocaklarını, bahçelerini, ağaçlarını; bu yoldan, bu elektrik tellerinden, bu motor seslerinden kendilerine ulaşan hesap-kitap üzerine bina ettiler, ama yağma yok. (s.35)

Ara sıra gelip giden Süleyman, Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına elektrik tesisatı kurulmadığını gördü.
- Ama olur mu Hafız amca? (s.36)

Hikâyede rastlanılan bağlaçlardan birisi de, yukarıda verilen örneklerde görüldüğü gibi *ama* bağlacıdır. Cümleleri karşıtlık ilişkisiyle birbirlerine bağlayan *ama* bağlacı ilk örnekte bu işlevini yerine getirmekte ve bir olumlu bir olumsuz cümleyi birbirine bağlamaktadır. Kendisinden önce gelen cümlelerin vurguladığı olumlu anlama karşın *ama* ile başlayan ikinci cümle, ilk cümlelerin zıddı bir ifadeyle olumsuz hale gelmiştir. Aynı durum, ikinci örnekte de söz konusudur. Burada *ama* bağlacıyla kurulan cümle, mânâ olarak olumludur. Ancak, kendisinden önceki cümlede ifade edilen, dükkânda elektrik tesisatının kurulmaması durumu, fiilin olumlu olmasına rağmen cümlelerin olumsuz bir mânâ taşımasına sebep olmaktadır. Ayrıca *ama* ile başlayan soru cümlesinde, *ama* bağlacı, şaşkınlık da ifade etmekte ve bu soru, 'olmaz' şeklinde cevabını kendi içinde saklamaktadır.

Minâreye çıkıldığı zaman...
Görüldü ki; çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıks tıks arabaların arasında Hafız Yaşar'ın yorgancı dükkânı büzülüp kalıvermiş.
Ama öyle bir yerde kalmış ki...
O mahut ve meşhur yolu tkayıvermiş.. (s.42)

Burada *ama* bağlacı *ki* bağlacıyla birlikte kullanılmıştır. Görülen manzaranın tasvir edilmesinden sonra, *ama öyle bir yer* ifadesi, o yerin 'hiç umulmayan, beklenilmeyen, insanın tahmin

bile edemeyeceği bir yer' olduğunu sezdirmekte, *ki* bağlacı da cümleye hayretlik anlamı katmaktadır. Nihayet bu şaşkınlığın sebebi son cümlede ortaya çıkmaktadır.

- Hafız amca!
- Buyur.
- Anam dedi *ki*...
- Ha, ne dedi. (s.39)

Bu karşılıklı konuşmada *ki* bağlacı eksilteli cümle içinde yer alır ve konuşanın kendisine söylenen bir cümleyi karşısındakine nakledeceği anlaşılır.

- Ben aciz bir adamım, beli bükülmüş bir adam.
- Eeee...
- Ne yapabilirim *ki*? (s.41)

Bu konuşmada ise, *ki* çaresizlik, acizlik anlamı taşımaktadır. Buna bağlı olarak da cümle, şeklen olumlu olmasına rağmen olumsuz bir mânâ içerir. Dolayısıyla bu soru, 'Ne yapabilirim ki, elimden bir şey gelmez.' şeklinde zihinde tamamlanacak bir cevabı içinde saklamaktadır.

Aşağıdaki örnekte yöneltilen soruya *çünkü* bağlacıyla cevap verilerek açıklama yapılmış ve böylece cümleler arasında anlam ilişkisi kurulmuştur:

- Peki sen ne yapacaksın?
- Gözlerime gölgeler düşüyor. Ne yapacağımı adım gibi biliyorum. **Çünkü** yeni bir şey değil bu. Eskiden nasılsam, şimdi öyleyim, daha sonra öyle kalacağım. (s.36)
- ...**ne** kırmızı kiremitli evler, **ne** Acıçay'ın üzerine kurulan dört delikli taş köprü, **ne** ulu Cami'nin minâreleri, **ne de** Kervansaray ovaya böylesine müdahale etmemiş. (s.34)

cümlesinde kelime ve kelime gruplarını birbirine bağlayarak mânâyâ olumsuzluk veren *ne... ne de* bağlacı da hikâyede görülen diğer bağlaçlı bağdaşıklık örneğidir.

2.Tutarlılık

Metnin derin yapısıyla ilgili olan bu kriter, metni oluşturan cümleler arasındaki mantıksal bağın tespit edilmesidir.

2.1.Özelleştirme Bağlantısı

Özelleştirme bağlantısı, metinselliği sağlayan tutarlılık ölçütlerinden birisidir. Özelleştirilmiş ya da ayrıntılı bilginin sunumu olarak ifade edilebilecek olan bu bağlantıdan, hikâyede kişilerin tanıtılmasında, olayların anlatılmasında yararlanılmıştır. Aşağıdaki örneklerde, anlamsal ve mantıksal bütünlük cümleler arasındaki özelleştirme bağlantısıyla sağlanmaktadır.

- Bak, diyorum. Bu yorgan **Zeynep** kızın çeyizine dikiliyor. Tanıdın değil mi **Zeynebi**? Hani **geçende annesi ile geldilerdi**. Ha, diyor, **yanakları pençe pençe kızarık taze değil mi? Evet diyorum, o işte. Güzel, alımlı, temiz, tertipli bir kız. Seni yüklerde lavanta kokularına boğar, her bahar güneşe çıkarır, tasalanma.** (s.37-38)

Bu örnekte yedi cümle arasında sağlanan özelleştirme bağlantısıyla metin çözücü, adı geçen hikâye kişinin görünüşü hakkında bilgi edinmenin yanında onun evlilik hazırlığı yapan temiz bir aile kızı olduğunu da öğrenir. Ayrıca ileriye dönük, yani evlendikten sonra da nasıl bir kadın olabileceği hakkında okura ipuçları verilir. Geçimini yorgan dikerek sağlayan Hafız Yaşar için özenle diktiği yorganlarına kendi gibi değer verip onların uzun ömürlü kullanılabilmeleri için çaba sarf edecek böyle insanların varlığı elbette önemlidir.

Rafet Efendi gelmişti geçende. Süleyman'ın dayısı, manifaturacı.
Oturup iki laf edemedik. Adamın arkasından ha bire soluyup durdular.
Her şey çoğalırken cemaat azaldı ya. Bu Rafet Efendi de dükkânı genişletelim
derken cemaati terke yöneldi ya, ... (s.42)

Yukarıdaki örnekte kasabanın esnaflarından birisi tanıtılmaktadır. Bu kişi, Yorgancı Hafız Yaşar'ın hafızlık için çalıştırdığı Süleyman'ın dayısı Rafet Efendi'dir. Hikâyenin bütünü düşünüldüğünde, Rafet Efendi hakkında verilen ayrıntılı bilgi, metin çözücüyü metnin vermek istediği mesajı sezdirmektedir. Kasabada yolun yapılmasıyla başlayan değişim, herkes gibi Rafet Efendi'yi de etkilemiş, o da dükkânını büyültme çabasıyla eski yaşayışını terk etmeye başlamış ve nihayet cemaatten kopmuştur. O da modern hayatın yuttuğu insanlardan birisidir artık. Kasabada kendisi gibi küçük bir esnaf olan Yorgancı Hafız Yaşar gibi değişime karşı direnemeyen Rafet Efendi, kâr hesabı yaparken hakikati kaybedenlerden olmuştur.

Aşağıdaki örnekte özelleştirme bağlantısı farklı bir kullanımla okur karşısına çıkar:

Yolun şehre açtığı kapı gittikçe genişliyor.
Her şey genişliyor, şişiyor. Çok katlı evler çoğalıyor, sağda solda kamyonlar
çoğalıyor. Şehre gelen giden çoğalıyor, alış-veriş arttı diyorlar. Su bile yetmez
olmuş. Allah Allah.. Nasıl yetmez, o kadar çeşme, bunca yıldır, sabah akşam akar
ha akar. Yok işte, yetmez olmuş, acayip makinalar gelmiş ırmak kıyısına, sazlıklara
boru salmış, oradan su çıkarıp şehre gelen suya katacaklarmış.
Katarlar, katarlar..
Suya, havaya, kurda, kuşa, her işe karıştır bunlar. (s.40-41)

Bu dokuz cümle, ilk cümleye hem dilbilgisel hem anlamsal hem de mantıksal olarak bağlıdır. Yolun genişlemesiyle kasabada meydana gelen değişimin tasviri özelleştirme bağlantısıyla sunulmaktadır. Zıtlıklarla aktarılan bu ayrıntılar, metin çözücüyü mesaja götürecek ipuçlarıdır. Modern hayatın yerleşmeye başlamasıyla kasabada maddî ve manevî anlamda büyük bir değişim, büyük bir tahribat yaşanmaktadır; düzen bozulmuştur artık.

Zeyneb'in yorganı üzerine asma yaprakları dökmüştüm. Birkaç da salkım üzüm. O
üzümlere bakan bir yaprağı güzel var. Yaramaz, arsız, hercaî. Bana güveniyor ya,
motor sesine falan boşveriyor.
Hele yeni bir yaprak açmayagörsün. Sabahın seherinde fıkır fıkır kaynıyor.
Camiden dönüp dükkâna girmemle birlikte şakımaya başlıyor.
Şu kadife kırmızılara bak, şu yavruağzı döküntülerime bak, hele hele yeni
yaprağın ucunda uçup duran yeşile bak. Tamam, tamam. Anladık işte. Yeni bir
yaprak açmışsın, ne olmuş? Diyeceğim ya, diyebilirsen de.
O yeni yaprağın varlığı bütün dükkânı doldurduğu gibi, sığmayıp sokağa taşıyor.
Gidip başına çöküyorum. Besmele ile dokunuyorum ucuna. Rahmet.

Yukarıdaki ilk cümle, kendisinden sonraki on beş cümleye, özelleştirme bağlantısıyla bağlanmıştır. Hafız Yaşar'ın diktiği yorganların ayrıntısının verildiği bu cümlelerde, onun yorganlarına nasıl motifler işlediği öğrenilir: Asma yaprakları, üzüm salkımı, küçük yapraklar. Ayrıca bu motiflerin renklerinden de haberdar olunur: Kırmızı, yeşil, yavruağzı. Metin çözücü bu ayrıntılardan hareketle, hikâyenin bütünü değerlendirdiğinde görecektir ki, yorgana işlenen bu motifler ve renkler, değişmeye başlayan kasaba hayatında yok olmaya başlayan doğal güzelliklerdir. Dışarda bu güzellikler ölüme mahkûm edilse de Hafız Yaşar'ın dükkânında bütün canlılığıyla yaşamaya devam etmektedir ve edecektir. Bu ipucu okura ayrıntıların sunulmasıyla verilmiştir: Dışardaki motor seslerine inat, asma yaprağı arsız, yaramaz ve hercaî bir edayla yorgana işlenmiş ve yeni açan bir yeşil yaprak da asmanın ucuna ilave edilmiştir. Diğer taraftan Hafız Yaşar'ın işini

büyük bir şevk ve sevgiyle yaptığı da görülmektedir. İşlediği motiflerle konuşup halleşmesi, onları dile geleceklermiş gibi nakşetmesi, işine muhabbetle sarılan bir insanın göstergesidir.

2.2.Zaman Bağlantısı

Cümleler arasındaki zaman bağlantısını sağlayan en önemli unsur, fiillerdeki zaman ekleridir. Bir edebî metni okuyan/dinleyen, bu eklerden hareketle olayların geçtiği zamanı kolayca anlayabilir. Edebî ürünler kronolojik dizilenmeden bağımsız olduğu için, edebî metnin alıcısı, bu dizilenmeyi zihninde oluşturur. Meselâ:

- *İşte fırsat, yanibaşından yol geçiverdi. Kes şu ağaçları, temizle güzelce. Tam yeri. Bi benzin istasyonu. Senin gücün yetmezse Kadiroğlu dünden razı. Ortak ol gitsin. Dört tane ağacın başını bekleyeceğine.* (s.35)

Cümlelerin eksiltili olmasına rağmen, metin çözücü yine de, cümlelerin ifâde ettiği zaman dilimini zihninde tamamlayabilmektedir. Şöyle ki; *yol geçiverdi* ifâdesiyle yolun önceden yapıldığı anlaşılmaktadır. İkinci cümlede de *kes* denildiğine göre, ağaçların henüz kesilmediği ve eylemin, cümlelerin söylendiği mevcut hikâye zamanında gerçekleştirilmesinin istendiği hissedilmektedir. Başka bir ifâdeyle bu cümle, ‘Hemen kes şu ağaçları’ cümlesini düşündürmektedir. Ağaçlar kesilip etrafın temizlenmesinden **sonra** da ancak bir benzin istasyonu kurulabilir. *Senin gücün yetmezse* ifâdesi de, karşısındaki kişinin benzin istasyonu kurma düşüncesini fiiliyata dökmeye karar verdiğinde veya karar verip icraata geçtikten **sonra** maddî olarak bir zorlukla karşılaştığında söylenebilir ve nihayet ‘**O zaman** senin gücün yetmezse Kadiroğlu dünden razı. Ortak ol gitsin.’ denilebilir. Dünden razı olmak, ortak olma işine **her an** hazır olmak demektir.

Hikâye, yolun açılış çalışmalarının yapıldığını ifâde eden cümlelerle başlamaktadır. Yolun açılmasıyla, şehir düzeninin, buna bağlı olarak da insanların hayatının değiştiği, yeni binaların yapıldığı, caddelerin genişletildiği,... hikâyenin ilerleyen bölümlerinde anlatılmaktadır.

Görüldü ki, çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıks tıks arabaların arasında Hafız Yaşar’ın yorgancı dükkânı büzülüp kalıvermiş. (s.42)

Hikâyenin sonunda yer alan yukarıdaki cümleden şehir hayatının ne kadar bir sürede son şeklini aldığı tahmin edilebilir. *Çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların* inşâ edilmesi uzun zaman isteyen değişimlerdir. Cümleler arasındaki mantıksal bağ, hikâyedeki zaman bağlantısının zihinde tamamlanmasını sağlayarak bu zaman diliminin metin çözücü tarafından kavranmasına imkân sunmaktadır.

İncelenen hikâyede, zaman bağlantısının kronolojik olarak verildiği bölümler de bulunmaktadır. Meselâ:

Aslında ovoidan önce kâğıt üstünde yer almış bu yol. Ovaya önce kâğıt üstünde müdahale edilmiş. Sonra direkleri çakılmış elektrik tellerinin. (s.34)

Görüldüğü gibi yol çalışmalarına *önce* proje halinde kâğıt üstünde başlanmış; daha *sonra* da projenin uygulamaya geçilmesiyle devam etmiştir.

2.3. Neden-Sonuç Bağlantısı

Metinde tutarlılık örgüsünü oluşturan bağlantı türlerinden biri de, neden-sonuç bağlantısıdır. Neden-sonuç bağlantısı, hikâyenin bütünü değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Neden ve sonuç, hikâyenin muhtelif bölümlerine serpiştirilmiş olsa da cümlelerin mantıksal bağla örülmüş olması, bu ilişkinin kolaylıkla kurulabilmesini sağlar.

Yolun şehre saldırmasıyla birlikte evlerin, dükkânların yıkılıp caddelerin, dar sokakların genişletilmesi; faytoncu esnafının zor duruma düşmesi; at arabalarının artık kullanılmaz olması; arabaların artması ve motor seslerinin yükselmesi; evlerin çoğalması; alış-verişin artması; suyun ihtiyaca karşılık verememesi bu türden bir bağlantının örnekleridir.

-Bak. Saniyorum toprak, bundan böyle toprak olmaktan çıkacak. Ağaca ağaç gibi bakmayan, toprağa toprak diyerek basmayan, adama da adam gibi muameleyi bırakacak. (s.35,36)

diyen Yorgancı Hafız Yaşar'ın böyle bir düşünceye sahip olmasının nedeni, insanların evlerini, ocaklarını, bahçelerini, ağaçlarını; bu yoldan, bu elektrik tellerinden, bu motor gürültülerinden kendilerine ulaşan hesap-kitap üzerine bina et (s.35) meleri; yani tabiatı, insanların menfaatleri uğruna acımadan fedâ etmeleridir.

Ara sıra gelip giden Süleyman, Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına elektrik tesisatı kurulmadığını gördü.

-Ama olur mu Hafız amca?

Süleyman gibi konu-komşu, hısım-akraba, bilen-bilmeyen hep aynı soruyu tekrar edip durunca, onlara şöyle diyorum:

-Gece gecedir, gündüz de gündüz. (s.36)

Yukarıda, Yorgancı Hafız Yaşar'ın, şehrin evlerinin, meydanlarının, çarşılarının aydınlanmasına rağmen, onun neden hâlâ dükkânına elektrik tesisatı kurmadığı, neden-sonuç bağlantısı içerisinde nakledilmiştir.

Eski usül döşenmiş yosunlu kiremitlerine, ahşap gövdesine aldırmadan, plânlara, plâncılara, istimplâke, fırlayan emlak fiyatlarına aldırmadan; orada, görenlerin "Yahu şuncacık dükkânı temizleyip de koca yolu geçiremediniz mi buradan?" dediyecek şekilde varlığını... (s.42)

muhafaza eden Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânının, bir türlü yıkılıp yolun oradan geçirilememesinin sebebi şöyle açıklanır:

Şehirde o günlerden sonra anlatılan ve artık hep anlatılacak olanlar:

Güya yıkıma gelen dozercilerden birine felç inmiş. Makinaların dişleri toprağa değer değmez eğrilivermiş. Yol inşaatını yürüten mühendis garip rüyalar görmeye başlamış da 'Beni bu işten alın' diye yalvarıp duyurmuş. İlgililer hop oturup hop kalkmış. Belediye Reisi köpürmüş. Bakanlıktan birkaç kişi gelmiş dükkânı görmeye. (s.43)

Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına hiçbir zarar verilememesi, dükkânın sanki olağanüstü bir güç tarafından korunuyormuş inancına bağlanmaktadır. Anadolu'da bu tür halk inanışlarının varlığından haberdâr olan metin çözücü, hikâyede anlatılanlar ile zihnî bir bütünlük kurarak neden-sonuç bağlantısını oluşturacaktır.

2.4.Karşılaştırma Bağlantısı

Hikâyede, karşılaştırma bağlantısına verebilecek en güzel örnek, Yorgancı Hafız Yaşar'la, metinde onlar (s.41), bilen-bilmeyen (s.36), hısım-akraba (s.36), konu-komşu (s.36) ve o yolun adamları (s.41) olarak nitelendirilen kişilerle yapılan karşılaştırmalardır. Bu kişiler, Yorgancı Hafız Yaşar'a, elmaları, armutları, zerdalileri, asmaları, hatta gülleri, hepsini tez elden (s.35) kesmesi gerektiğini, kavak dikerse bir yıla kalmaz servete boğulacağını, ağaçları keserek bir benzin istasyonu kurmasının kaçırılmayacak bir fırsat olduğunu söyleyen ve hayatı kâr-zarar (s.34), hesap-kitap (s.35), alış-veriş (s.35) üzerinden değerlendirenlerdir. Bu gruba karşılık Hafız Yaşar da şehirdeki

değişimlere direnen, Kur'an'dan aldığı feyze *ayakbağı olan şeylerden* (s.39) kurtulmaya çalışan, *dünyada niçin var* (s.39) olduğu gerçeğini bilerek maddî meseleleri aşan bir insandır. Metnin farklı cümlelerinde bu ayrıntılar verilse de, mantıksal bağla birbirine bağlanan cümlelerle, yani metin bir bütün olarak değerlendirildiğinde Yorgancı Hafız Yaşar ile *o yolun adamları* arasında böyle bir karşılaştırmanın yapıldığı anlaşılır. Aslında bu karşılaştırma, geleneksel hayatı temsil eden Yorgancı Hafız Yaşar'la modern hayatı temsil eden *o yolun adamları* arasında yapılmaktadır.

Aşağıdaki örnekte de, Yorgancı Hafız Yaşar'ın kâr ve zarar meselesinde *o yolun adamlarından* ne kadar farklı düşündüğü görülmektedir. Hafız Yaşar, hem kendi dünya görüşündeki kâr ve zarar anlayışını hem de kendi görüşüyle *o yolun adamalarının/modern hayatın çarkına kapılanların* kâr ve zarar anlayışlarını karşılaştırır. Bu karşılaştırma, iki ayrı dünya görüşünün, madde ile mânânın karşılaştırmasıdır:

-İşte böyle Süleyman, artık bahçeye gidemez oldum.

-İyi ama neden? Sana ne zararı var?

-Kâr ve zarar.

Böyledir.

İşin ucu sonunda gelip alış-verişe dayanır. Dayansın, lakin nedir kâr? Nedir gerçekte zarar? (s.34-35)

Kâr, *o yolun adamalarına* göre, ağaçları kesip eski ve küçük dükkânları yıkmak, yerlerine daha büyük iş merkezleri açıp servet sahibi olmaktır; aksini yapmak zarara uğramaktır. Oysa Yorgancı Hafız Yaşar'a göre en büyük zarar budur: Açgözlülükle daha çok kazanayım diyerek gerçek hakikati unutup fani dünyaya kendini kaptırmak ve sonuçta ebedî dünyayı kaybetmek. Kâr ise, masivadan sıyrılıp gerçek bir kul gibi yaşamaktır.

Aşağıda verilen örnekte yolun gelmesinden çok önce kasabada yapılan mimarî yapıların ovanın tabii yapısını bozmadan inşa edildiği, ancak yolun yapılması ile beraber ovanın bu tabii görünüşünü kaybettiği ifade edilmekte; ovanın görünüşü yolun gelmesinden önceki ve sonraki haliyle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma, metnin derin yapısına hizmet eden önemli bir ayrıntıdır ve metnin bütünüyle mantıksal bağı da oluşturmaktadır.

Görüldü ki;

Ovayı bir baştan bir başa bıçak gibi kesen, geniş, kara, parlak, sıvaşık bir yol açılıvermiş...

Yanıbaşında durup bakıldığında, üzerinden geçildiğinde değil; Kırklar Tepesi'ne çıkıp yukarıdan seyredildiğinde görüldü ki; ne kırmızı kiremitli evler; ne Acıçay'ın üzerine kurulan dört delikli taş köprü, ne ulu Cami'nin minareleri, ne de Kervansaray ovaya böylesine müdahale etmemiş. (s.33-34)

2.5.Karşıtlık Bağlantısı

“Lambalar yandı.

Şehrin sokakları, çarşıları, meydanları, evleri aydınlandı. İnsanlar artık geç yatıp geç kalkmaya başladılar. Ara sıra gelip giden Süleyman, Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına elektrik tesisatı kurulmadığını gördü.” (s.36)

Alıntılanan bu cümlelerde karşıt bir durum dikkat çeker: Her yerin sabaha kadar lambalarla aydınlanmasına karşın Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına hâlâ elektrik tesisatını kurdurtmamış olması ve herkesin artık geç yatmaya başlamasına karşın Yorgancı Hafız Yaşar'ın “*Gece ibadet ve uyku, gündüz çalışma*” (s.37) içindir inancıyla değişen hayata karşı koyması. Bu karşıtlıktan hareketle, temsil ettiği dünya görüşüyle Yorgancı Hafız Yaşar, kurgu dünyasında okuru/metin

çözücüye mesaja götüren bir tiptir. Diğer tutarlılık öğelerinde olduğu gibi, karşıtlık bağlantısı da metnin niyetinin/mesajının ortaya konulmasında önemli bir unsurdur.

Gösterenden Gösterilene

Biçimden Öze

Yüzey Yapıdan Derin Yapıya

Bağdaşıklık ve tutarlılık kriterlerinin uygulandığı *Red Cephesi* adlı hikâyede, cümleler arasında kurulan anlamsal, dilbilgisel ve mantıksal bağlar, metin çözücüye, metni bir bütün olarak söyle yorumlama imkânı vermiştir:

İncelenen hikâyede, olayların geçtiği mekân, bir Anadolu kasabasıdır. Kasaba, merkezden/şehirden uzak, samimi ve sıcak ilişkilerin yaşandığı, huzur ve sükûnun hâkim olduğu küçük bir yerleşim yeridir. Kasabanın sakinleri, maddî ve manevî yaşayışlarıyla geleneksel değerlere sahip mütevazı ve kanaatkâr insanlardır. Tabiatın bütün güzelliklerine saygı duyup bütün canlıları kucaklayan bir hoşgörüyü sahiptirler. Doğanın hâkimi değil, emanetçileridirler.

Hikâyedeki ana olay, şehre yolun yapılmasıdır. Burada “Yol, açılmayı, gelişmeyi, medeniyeti sembolize eder. Onunla birlikte yeni bir yaşayışın ilk belirtileri de gelmeye başlar. Ve bu değişikliklerle beraber çatışma da kendini gösterir.” (Demir, 1987: 21) Geleneksel değerlerin şekillendirdiği hayat ile medenileşmenin sunduğu modern hayat çatışmaya başlar. Eski ile yeni çatışır, mazi ile hâl çatışır, hakikat ile yalan çatışır, kök ile köksüzlük, öz ile el çatışır. Bu çatışma aslında giderek büyüyen bir savaştır. Her iki tarafın birbirine inatla direndiği bu savaşta, modern hayatın piyonları saf değiştirenlerle sayıca bir üstünlük kazansa da geleneksel hayatın tek bir neferi bu savaştan galip çıkar.

Yorgancı Hafız Yaşar, tasavvuf ehli bir insandır. Hafızdır, ‘hikâyede temsil ettiği ve yok olup gitmemesi için çalıştığı değerler dünyasının hıfzedicisi olması dolayısıyla ikincil bir ‘hâfiz’lik da yükleyebiliriz (ona). Üstelik geleneksel değer ve olguların bu hıfzı, bir iddiayı da onun isminde barındırmaktadır: Yaşar.’ (Andı, 2013: 190) O, Kur’an’dan aldığı feyzle görünenin ardındaki sırta vakıftır. Kâinat kitabını okumasını bilir. Dilinde Besmele, elinde rahmet, rızık verene gerçek kul olmuştur. Geleneğin temsilcisidir, dünya görüşünü şekillendiren değerler sistemine saldırıp onu yok etmek isteyenlerin karşısında cephesinde tek başına direnen bir neferdir.

Bu tek neferin mücadele ettiği karşı cephe ise çok kalabalıktır. Bu cephedekiler, kasabada yapılan ve doğal düzeni hiçe sayarak ovayı bıçak gibi bölen *o yolun adamları*(dır). *O yolun adamlarının adamı olan adamlar*(dır). *Onlara kanıp katılan başka adamlar*(dır). *Bu adamların başka yerlerdeki başka adamları*(dır). *Onların ortakları*(dır). Bu adamlar, kâğıt üzerinde hazırladıkları projelerini kasaba üzerinde uygulamaya geçirmişlerdir. Bir *ordu* kalabalığında olan bu adamlar, yolun yapılması ve elektrik direklerinin dikilmesi için gereken alanları tabiattan zorla almışlardır. Kızılıkları, baharın diri yeşiline ilk sarı benekleri vuran çiçekleri, elma, armut, zerdali ağaçlarını, asmaları ve hatta gülleri keserek katliam yapmışlar. Açtıkları alana, geniş, kara, parlak ve sıvaşık bir yol döşemişler, elektrik direkleri dikmişler, benzin istasyonları kurmuşlar, çok katlı binalar inşa etmişler, mağazalar ve bankalar açmışlar, lunapark yapmışlardır. Elektrikle geceler gündüz gibi aydınlanmış, bu aydınlıkla meydanlar, sokaklar, çarşılar, mağazalar insanlarla dolup taşmış, dışarıdan gelip gidenler çoğalmış, yeni gelenlerle nüfus artmaya başlamış, artan nüfus için çok katlı binaların yapımına hız verilmiş, emlak fiyatları da buna göre yükselmiş, çoğalan arabalarla her yan motor seslerine boğulmuştur. Bu hızlı büyümeye, çoğalmaya, genişlemeye yıllarca çeşmelerden bereketiyle akan su artık yetmez olmuştur. Yolun yapılmasından ve elektrik direklerinin dikilmesinden sonra yeni açılacak olan lunapark da modern hayatın büyümlü dünyasıdır. Onun

Turkish Studies

büyüsüne kapılmaktan kaçamayan insanlar orada, en kıymetli şeylerini, zamanlarını, öldürmeye başlayacaklardır.

Evlerini, ocaklarını, bahçelerini, ağaçlarını bu yoldan, bu elektrik tellerinden, bu motor seslerinden kendilerine ulaşan hesap-kitap üzerine bina edenler, Süleyman'ın dayısı Rafet Efendi gibi, asıl meseleyi, yani dünyada niçin var olduklarının anlamını çözmemiş olanlardır. Bu nedenle, kendilerine ayakbağı olan tuzaklardan kaçıp kurtulamamış, kârla zararı birbirine karıştırmışlardır. Kâr peşinde koşarken kazanacaklarını düşünmüşler, ancak asıl zarara bu düşünceyle düştüklerin fark edememişlerdir. Kanaatkâr bir imanla 'Rızkı veren Allah'tır' diyememiş ve daha çok büyümek hırsıyla cemaatten kopmuş, ezanın davetini duymamışlardır. Kısacası kasaba halkı, kendi özünden uzaklaşıp kendilerine yabancılaşmış ve ötekileşmiştir. Sakin, huzurlu, iman dolu bir hayat yerini telaşlı, acımasız ve maddeye tapan bir hayata bırakmıştır.

Modern hayatın ve kapitalist sistemin getirdiği bu hayata eskiden nasılsa öyle, hiç değişmeden kalarak direnen Yorgancı Hafız Yaşar, dükkânını yıkmak için peşinde koşan *o yolun adamlarına* geçit vermemiştir. Elektrik tesisatını döşemediği eski usul döşenmiş yosunlu kiremitli ve ahşap gövdeli dükkânıyla karşılarına dikilmiş ve o mahut ve meşhur yolu tıkayıvermiştir. Zafer, şuncacık dükkânıyla aciz ve beli bükük bir adamın olmuştur. Yola karşı gururla açan çiçekler de bu zaferin süsüdür. Şehirleşmenin ve akabinde modern hayatın getirdiği düzen, geleneksel hayata yenik düşmüştür. Yorgancı Hafız Yaşar, böylece mesajını vermiştir: Gidilecek yol, o adamların yolu değil, onlara karşı oluşan red cephesinin yoludur.

Hafız Yaşar'ın cephesinde elde edilen bu zafer, taşıdığı derin mânâsıyla, metnin üreticisi Mustafa Kutlu için de çok şeyler ifade etmektedir. Kendisiyle yapılan bir mülâkatta şöyle der Kutlu: Bu Böyledir'in "içinde bir Red Cephesi hikâyesi var ki, o 'umut ışığı' parlatmakta, yürünecek yola işaret etmektedir." (İbrahimhakkıoğlu, 1987: 45)

Hikâye türünün verdiği imkânlar ölçüsünde, dış dünyanın gerçekliğini yol, elektrik telleri ve lunapark metaforlarıyla kurgu dünyasına taşıyan Mustafa Kutlu, Yorgancı Hafız Yaşar sembolüyle geleneksel hayatın modern hayata direnişini *Red Cephesi*'yle gözler önüne sermiştir.

SONUÇ

Her metnin bir bildirisi vardır. Edebî metnin bir ucunda yazar/metin üretici, diğer ucunda ise okur/dinleyen/metin çözücü yer alır. Metin çözücü, metinden hareketle yüzeysel yapıdan derin yapıya ulaşarak metnin bildirisini çözer.

Bir metnin, metin özelliği taşıyabilmesi için cümleler arasında dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağların sağlam olması gerekmektedir. Aksi durumda, metinde bir bütünlükten söz edilemez ve okur da anlamsız ve bozuk kelime ve cümleler yığınıyla muhatap olur.

Metni, metin yapan ölçütlerinin neler olduğu üzerinde duran metin dilbilim, bir metindeki cümlelerin birbirleriyle olan ilişkilerini inceler. Çünkü metnin bütünlük sağlayabilmesi bu ilişkilere bağlıdır. Bunu yaparken tek tek cümleler üzerinde durmaz, metni bir bütün olarak ele alır. Böylece o metnin ne tür bir metin olduğu ve nasıl bir işlev taşıdığı da ortaya çıkmış olur.

Bağdaşıklık ve tutarlılık, metin incelemelerinde metin dilbilimin aradığı iki ölçüttür. Edebî metnin birer birimi olan cümlelerin, kendisinden önce veya sonra gelen cümlelerle hem anlamsal hem de dilbilgisel olarak birbirlerine bağlı olup olmadığı üzerinde duran bağdaşıklık, metnin yüzey yapısını oluşturur. Metnin derin yapısıyla ilgili olan tutarlılık ise, metindeki cümleler arasındaki mantıksal ilişkiyi belirler. Bağdaşıklığın tespiti kolaydır, ancak metin içi göndermelerin dışında metin dışı gerçekliğe de gönderimde bulunacağı için tutarlılığın tespiti işi daha zordur. Bu nedenle,

metin çözücünün metnin satır aralarında saklı olan mesajı çözebilmesi için donanımlı olması gerekmektedir. Aksi halde, metnin söylemek istediği havada kalacaktır.

İncelememizde görülmüştür ki:

Metnin yüzey yapısına yönelik olan gönderimsel bağdaşıklık başlığı altında ele aldığımız zamirler bölümünde, zamirler kişilere, tabiata ve mekâna gönderimde bulunmaktadır. Hikâyede isimleri belirtilenlerin dışında ismi bilinmeyenler de vardır ki bunlardan *o yolun adamları* olarak söz edilir. Zamirlerin işaret ettiği tabiat ise, Hafız Yaşar'ın yorganlarına işlediği tabiat motifleridir. Mekâna ait göndermeler de, ırmak kıyısına ve Yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına yapılmıştır. Bu tespitlerden hareketle diyebiliriz ki, kasabada *o yolun adamlarının* tabiatı öldürerek sebep oldukları değişime Hafız Yaşar, yorganlarına işlediği tabiat motifleriyle dükkânında direnişine başlamıştır. Tabiatı katlederek yollarına devam eden *o yolun adamları*, artık nüfusa yetemez olan suyu da, ırmaktan çalmaya başlamışlardır. Bir anlamda bütün hayatı, doğal çevreyi kurutmaya başlayan *o yolun adamlarının* yoluna Hafız Yaşar, dükkânıyla set olur. Mağazaların, bankaların, arabaların arasına sıkışarak o yola geçit vermez.

Gösterme sıfatları başlığında, sıfatların yola, elektrik tellerine, motor seslerine, yol çalışmalarına, tabiata ve tabiatın renklerine ve Rafet Efendi'ye gönderimde buldukları tespit edilmiştir. Yolun ve ardından elektrik tellerinin gelmesiyle başlayan ve yol çalışmalarının hızlanmasıyla motor seslerine boğulan kasabada, insanlar da artık hesap kitap üzerine hayatlarını kurmaya başlarlar. Rafet Efendi de bunlardan birisidir. Dükkânını büyütme hırsıyla artık cemaatten uzaklaşmış, *o yolun adamlarından* olmuştur. Hafız Yaşar ise, eskiden nasılsa yine aynı şekilde hayatına devam eder ve küçük dükkânında tabiatın aldığı ilhamla yorganlarına renk verir.

İyelik ekleri başlığında, iyelik eklerinin, kasabadaki değişime ayak uydurmayan Hafız Yaşar'a gülüp geçen, onu kınayan eş dost, hısım akrabaya; Hafız Yaşar'ın yorganlarına; yorganlarındaki tabiat motiflerine ve Süleyman'a gönderim yaptığı görülmektedir. Elektrik direklerinin çakılıp elektriğin verildiği kasabada dükkânına hâlâ tesisat kurdurmayan Hafız Yaşar, etrafta küçümseyici bakışlarla ve alaycı sözlerle eleştirilir. Hafız Yaşar'a göre, gece insanların dinlenmesi için verilmiş bir örtüdür ve ibadet içindir. Gündüz ise gün ışığı yeterlidir onun çalışmasına. Elektriğe ihtiyacı yoktur. Rızık veren Allah'tır, diyerek büyük bir sevk ve sevgiyle uğraşır işiyle. Yorganlarına eğilir, pamuklarla, işlediği tabiat motifleriyle halleşip konuşur, onlarla hem hal olur. Kendisi gibi onlar da dışarıda yaşanan büyük değişime kızmakta, öfkelenmekte ve Hafız Yaşar'ın direnişine destek vermektedirler. Neyin yanlış neyin doğru olduğunu öğrenmeye çalışan Süleyman ise Hafız Yaşar'ın dükkânına gelir ve hafızlık için çalışır.

Hikâyede 2. çoğul şahıs eki hariç diğer şahıs eklerinin kullanıldığı görülmüştür. Şahıs ekleri, Hafız Yaşar'a, Süleyman'a, ağacı ve tabiatı hiçe sayan *o yolun adamlarına*, yorganlardaki çiçek ve karanfil motiflerine, pamuğa gönderimde bulunmaktadır.

Biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık başlığı altında *Red Cephesi*'nde değiştirim ögesi olarak *böyle*, *şöyle*, *öyle* ve *fırsat* kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür. *Fırsatla* ifade edilmek istenen Hafız Yaşar'ın dükkânının hemen yanından yolun geçirilmiş olmasıdır. *Böyle* ile Hafız Yaşar'ın ayağına kadar gelen bu fırsatı kaçırmaması için dükkânının etrafındaki ağaçları kestirip yerine bir benzin istasyonunu kurdurması ve bunun için kendisiyle ortaklık yapma hevesinde olanların bulunduğu kastedilmektedir. *Şöyle* ve *öyle* değiştirim ögeleri de aynı cümleye gönderim yaparlar: 'Gece uyku ve ibadet, gündüz çalışma' (içindir.)

Hikâyede yol, elektrik telleri, ova, toprak, ağaç, adam, genişliyor, çoğalıyor kelimeleri sıklıkla kullanılmıştır. Bu kelimeler hikâyenin ana meselesini işaret eden kelimelerdir. Toprağa ve ağaca saygı duymayan insanların, ovayı hiçe sayarak bütün doğal görünüme müdahale edip yol

yapımına başlamaları, yolun ve elektrik tellerinin ovanın ortasından geçişi, yolun genişlemesine paralel olarak çok katlı binaların, insanların, inşaat kamyonlarının çoğalması kasabanın çehresini ve hayatını değiştirmiştir. Modern hayat, geleneksel hayatı yok etmeye başlamıştır.

Metinde kâr- zarar, çoğalmak- azalmak, çoğalmak- yetmez, aynı-tek kelimelerinin bağlam içinde karşıt anlam oluşturdukları görülmüştür. Kendi halinde bir hayat süren kasaba halkı, *o yolun adamlarının* açtıkları yolda yürümeye başlarlar. Bütün ilişkilerini artık kâr ve zarar hesabı üzerinden kurarlar. Daha büyük dükkâna sahip olma, daha çok kazanma hırsıyla hakikatten uzaklaşmaya, maddî dünyanın albenisinde kaybolmaya başlarlar. Evler, arabalar, alışveriş yerleri çoğalıp arttıkça tükenişe doğru bir gidiş de başlar. Yıllarca çeşmelerden akan su, artık yetmez olur. Kurdukları yeni düzen uğruna, bu defa su için yine tabiat sömürülür. Irmağın suyunu şehre taşımak için çalışmalar başlatılır. Bütün hayatın artık hesap kitap üzerine kurulduğu kasabada, yaşananları anlayabilmek artık çok zordur. Çünkü zıtlıklar içindeki hayata anlam vermeyi sağlayacak özden uzaklaşmıştır. Kur'an'ın işaret ettiği gerçekten kopulmuştur. Bu nedenle de gözler görmez, kulaklar duymaz olmuştur. Her şey aynıdır, ama değişmeyen tek gerçek, gidilmesi gereken asıl yoldur: Kibledir.

Aynı kavram alanından sözcüklerin kullanımı konusunda hikâyede mimarî ve dinî kavramlar ile modern hayata ve tabiata işaret eden kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Kasaba, yolun yapılmaya başlanmasından önce, kırmızı kiremitli ve ahşap gövdeli evleriyle, taş köprüleriyle, camisi ve kervansarayıyla, Ahi Baba Tekkesiyle geleneksel hayatın huzurla yaşandığı bir yerdir. Doğanın doğal görünümünü bozmayan bu yapılara rağmen yeni yapılan çok katlı binalar, açılan mağazalar ve bankalar kasabanın çehresini değiştirmiştir. Yol ve elektrik telleri de doğayı hiçe saymış, kasabadaki ahenk motor sesleriyle bozulmuştur. Betonlaşmanın hızına kızılıklar, çiçekler, elma ve armut ağaçları, zerdaliler, asmalar ve hatta güller kurban edilmiştir. Ölüme mahkûm edilen tabiatı küçük küçük dükkânında bütün renkleriyle ve desenleriyle yaşatmaya çalışan Yorgancı Hafız Yaşar, Kur'an'dan aldığı ilhamla değişmeden bu değişime direnir.

Yapı yinlemeleri bölümünde, *-dığı zaman*, *-diğında* ve *görüldü ki* yapılarının tekrarlandığı görülmüştür. *-dığı zaman* zaman zarfıyla, tabiatta alışılmışın dışında görülmeye başlayan değişim, tabiatın katledilişi ve bu katliamın niçin yapıldığı anlatılır. Bu üç yapının birlikte kullanıldığı yerlerde, kasabanın artık değişen yüzünden ve nihayet bu değişime dur diyen Hafız Yaşar'ın kazandığı zaferden söz edilir. Toprağa buldozerlerin dişleri saplanmış; yuvalardaki yavru kuşlar motor seslerinden ürküp kaçmıştır; bulutlar kirlenmiş, sakin göl kenarındaki hayvanlar, rüzgâr ve çimenler bile birlikte söyledikleri ilahiyi artık söylemez olmuşlardır. Tabiattaki ahenk bozulduğu zaman, görüldü ki, ovayı hiçe sayarak bıçak gibi kesen bir yol açılmıştır. Zorla tabiata hükmeden bu yolun ovanın doğal görüntüsüyle uyum içinde kurulan kasabayı, kasabadaki evlerin, köprülerin ve minarelerin görünüşünü nasıl bozduğu ancak yüksek bir yere çıkıldığında fark edilebilmiştir. Hızla yapımı sürdürülen yol çalışmalarına, betonlaşmalara, motor seslerine ve tabiatın yok edilmesine direnen Yorgancı Hafız Yaşar'ın zaferi de yine aynı şekilde, yüksek bir yere, minareye, çıkıldığında görülebilmıştır. Küçük küçük dükkân, bütün kutsal değerleriyle yolun karşına dikilmiş ve yolun önünü bir daha açılmamak üzere kesmiştir.

Red Cephesi'nde bütün zaman eklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Öğrenilen geçmiş zaman, öğrenilen bir bilginin aktarılmasında, önceden gerçekleşen bir eylemin ve bu eylemin sebep olduğu hallerin sonradan fark edilmesi durumunda, önceden yapılmaya başlanan bir eylemin anlatılmasında ve halk arasında Hafız Yaşar'ın dükkânıyla ilgili ağızdan ağıza yayılan bir hikâyenin nakledilmesinde kullanılmıştır. Yolun açılması için başlatılan çalışmaların ovanın tabii görünümünü bozması ve bu durumun sonradan fark edilmesi; parkta bir lunaparkın açılacağı ve tuğla ocaklarında çalışacak kişilerin arandığı haberleri ve Hafız Yaşar'ın dükkânının olağanüstü bir güç tarafından korunduğu için yıkılmadığı söylentileri öğrenilen geçmiş zamanla nakledilir. Duyulan geçmiş zamanla, olayın içinde yer alan ve tanık olanın ağızdan nakledilen durumlar anlatılır. Yolun

Turkish Studies

kasabada meydana getirdiği değişimler, Hafız Yaşar'ın bu değişimlerden etkilenmeye başlaması ve Hafız Yaşar'ın Rafet Efendi'yle dükkânında konuşmaları duyulan geçmiş zamanla anlatılır. Şimdiki zamanla kasabada yaşamaya devam eden değişim ve bu değişimin sebep olduğu etkilerin boyutları anlatılır. Yolun gittikçe genişlemesi, nüfusun, çok katlı binaların ve alış verişin artması, motor gürültülerinin yükselmesi şimdi zamanla ifade edilir. Gelecek zamanla, gelecekte tasarlanan bir plan, geleceğe yönelik gözlemlerden elde edilen tespitler ve gelecekte gerçekleşmesi kesin olan durumlar anlatılır. Hafız Yaşar'ın yeni bir yorgan dikimine başlama planı, dünyanın geçiciliği ve insanın fani oluşu gerçeği, tabiata ve toprağa saygı duymayanların insanlara da saygı duymayacakları görüşü gelecek zamanla okura nakledilir. Geniş zamanla da, geçmişte, şimdide ve gelecekte, bir eylemin ya da bir durumun her zaman için geçerliliğini koruduğu, koruyor olduğu ve koruyacağı ifade edilir. Para karşılığında Kur'an okunamayacağı, Kur'an'ın geçim yolu olarak düşünülemeyeceği, Kur'an okuyanların dünyayı, yaşananları ve insanları her zaman için daha iyi anlayıp yorumlayabileceği, Kur'an'ın insanları dünyanın tuzaklarından koruyabileceği, engellerin ve zorlukların Kur'an ile aşılabileceği geniş zamanla anlatılır.

Metnin derin yapısına yönelik olan tutarlılık başlığı altında ele alınan özelleştirmeye ilgili olarak hikâyede sadece ismi geçen Zeynep'ten, Rafet Efendi'den, kasabadaki değişimden söz edildiği ve Hafız Yaşar'ın işiyle ilgili ayrıntılara dikkat çekildiği görülmüştür. Rafet Efendi, kasabaya yolun gelişiyle değişmeye başlayan hayata kendisini kaptıran bir esnaftır. Dükkânını büyültme derdinde olan, kâr ve zararı hesap ederek davranan ve artık cemaatten de kopan bir isimdir. Farkında olmadan modern dünyanın çarkına girmiş ve *o yolun adamlarına* yenik düşmüştür. Kasabanın da çehresi artık değişmiş ve bu değişim halkın hayata bakışını da etkilemiştir. Geleneksel hayat yerini modern hayata bırakmıştır. Geceler elektrikle gündüz gibi aydınlanmış; sokaklar, caddeler insanlarla dolmuş; mağazalar kurulup alış veriş artmış, nüfus çoğalmış, çok katlı binalar yapılmış, bankalar açılmış, motor sesleri sesleri yemiş ve geleneksel hayat sönmeye başlamıştır. Bütün bunlara direnen tek isim, Yorgancı Hafız Yaşar'dır. O, Zeynep kız gibi yeni evlenecek olan aile terbiyesi almış, temiz, ahlâklı genç kızlara çeyizlik yorganlar yapmaya, o yorganları çeşit çeşit ve renk renk tabiat motifleriyle süslemeye devam eder.

*Red Cephesi'*nde mevcut hikâye zamanı yol çalışmalarının başlangıcından artık çalışmaların yapılamaz olduğu zamana kadar geçen süredir. Hikâyede olaylar kronolojik dizilenmeyle verilmez; yer yer geriye kırılmalarla anlatılır. Okur, bu geriye kırılmalardan hareketle kronolojik sıralamayı düzenler ve öyküyü zihninde tamamlar: Yol, önce kâğıt üzerinde proje olarak çizilir, ardından da uygulamaya geçmek için ilk adım atılır. Dozerler toprağı deşmeye başlar, matkaplar kayaları deler, ağaçlar yıkılır, suların önü kesilir, tabiattaki canlılar yuvalarından edilir ve nihayette yol yapımına başlanır. Elektrik direkleri dikilir. Çok katlı binalar, mağazalar, benzin istasyonları, bankalar, lunapark için ağaçlar kesilir, inşaat alanları açılır. Kasaba halkı da, işlerini büyültmek için dükkânlarını yıkar ve gerekirse ağaçları keser. Yolla beraber artık şehirleşmeye başlayan kasabaya gelen giden artar, meydanlar, sokaklar dolar. Bir taraftan da yol genişletme çalışmaları devam eder. Ancak öyle bir noktaya gelinir ki, yol artık ilerlemez olur. Bütün ısrarlara, bütün çabalara rağmen ağaçları, gülleri, asmaları kesmeyen Yorgancı Hafız Yaşar'ın küçücük dükkânı yolun önünü tıkamıştır. Bütün bu olayların kısa bir zaman diliminde gerçekleşmesi mümkün değildir. On sayfalık hikâyede zaman, en az iki üç yıllık bir süreyi kapsar.

Neden sonuç bölümünde, yol yapımının kasaba hayatında meydana getirdiği değişim ve bu değişimin nelere sebep olduğuna, Hafız Yaşar'ın neden dükkânına elektrik tesisatı döşemediğine vurgu yapılmıştır. Yolun kasaba hayatında meydana getirdiği değişimden ve sonuçlarından yukarıdaki bölümlerde bahsedildi. Hafız Yaşar'ın elektrik tesisatı döşememesinin sebebi ise, Allah'ın geceyi dinlenmek için bir örtü olarak verdiğine, gecenin ibadetle geçirilmesi gerektiğine ve gündüzün de çalışma için olduğuna inanmasındandır. Kur'an'ın kendisine gösterdiği yol, budur.

Turkish Studies

Soranlara açıklamasını yapsa da, kendisine yine de anlam veremeyen insanların alaylı sözlerine aldırış etmez ve yolundan dönmez. İnsanların tabiatı menfaatleri uğruna katletmelerine dayanamaz ve insanların ağaca ve toprağa saygı duymamaları nedeniyle de, onların birbirlerine de artık değer vermeyeceğine inanır. Hafız Yaşar'ın dükkânının yıkılmama sebebi de, halk arasında ermiş olduğuna inanılan kişi ya da kutsal mekânlara atfedilerek oluşturulan ve ağızdan ağıza keramet göstergesi olarak nakledilen hikâyelere gönderme yapılarak açıklanır. Allah dostu insanlara ve kutsal mekânlara zarar verenin cezasız kalmayacağı, bir musibetin başa dolanacağı inancı, Hafız Yaşar'ın küçükük dükkânının yıkılmamasının sebebi olarak gösterilir.

Karşılaştırma bağlantısı bölümünde ise, temelde modern hayat ile geleneksel hayatın karşılaştırılması yapılmıştır. Modern hayatın temsilcisi, *o yolun adamları* ve ortaklarıdır. Rafet Efendi de, modern hayata uyum sağlamaya başlayışıyla *o yolun adamlarına* hizmet edenlerden olur. Geleneksel hayatın temsilcisi ise, Yorgancı Hafız Yaşar'dır. Modern hayatın özünü kâr-zarar, hesap-kitap oluşturur. Geleneksel hayatın özü ise, Kur'an'dır, yönelinen kıbledir, okunan ezandır, birlik olan cemaattir. Modern hayat, maddedir; geleneksel hayat mânâ. Modern hayat, yıkmak, yok etmektir; geleneksel hayat yapmak, yaşatmak. Bunun en güzel örneği de, yolun gelmesinden önceki kasabanın tabiatla kucak kucağa huzur veren görünümü ile sonradan bir keşmekeş içine düşen ve beton yığınları içine gömülen görünümüdür. Buldozer, matkap ve motor sesleri modern hayatın kulakları sağır eden gürültüsüdür. Bütün tabiatın birlikte söylediği ilahî âhenk de, geleneksel hayatın ritmi. Bu nedenle Hafız Yaşar, tabiatın renklerini ve motifleri yorganlarına işler zaten.

Karşıtlık bağlantısında da, Hafız Yaşar'ın dükkânına elektrik tesisatı döşenmemesi ile her yerin, caddelerin, meydanların, sokakların, mağazaların ışıklara boğulması arasındaki karşıtlığa dikkat çekilmiştir. Bu karşıtlık, geleneksel hayat ile modern hayatın çatışmasıdır. Geleneksel hayatın modern hayata direnişidir, itirazıdır, red cephesidir.

Görüldüğü üzere, her bölüm için tespit edilen örnekler, okuru metnin bütününe götüren birer metin parçasıdır ve bu metin parçaları her bir bölüm altında kendi aralarında bir bütünlük göstermektedir. Bu bütünlük her bir cümlelerin dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağlarla birbirlerine sağlam bir şekilde bağlı olmalarından kaynaklanmaktadır.

Metin dilbilimsel açıdan Leyla Subaşı Uzun'un *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı* adlı çalışmasındaki tasniften hareketle Mustafa Kutlu'nun *Red Cephesi* adlı hikâyesinde *Bağdaşıklık* ve *Tutarlılık* ölçütleri üzerinden yapılan bu incelemede, cümleler arasındaki ilişkiler, metnin bütünü dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Görülmüştür ki, *Red Cephesi* metinlik unsurlara sahip, sanat işlevini yerine getiren edebî bir metindir. Metin üretici tarafından cümleler birbirlerine dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağlarla sıkı bir şekilde örülmüştür. Bu sağlam yapı, metin çözücünün yüzey yapıdan derin yapıya inerek metnin bildirisini çözebilmesine yardımcı olmuştur. Böylece metin üretici ile metin çözücü arasındaki iletişim, metnin şifresinin çözülmesiyle sağlanmış olur.

Son söz olarak diyebiliriz ki, metin dilbilim, bir tahlil, bir yorum, bir eleştiri veya metnin içeriğine yönelik bir açıklama değil, bir bütün olarak metni oluşturan unsurları tespit etme işidir. Bağdaşıklık ve tutarlılık öğeleri de, bu unsurların tespit edilerek metin çözücünün edebî metni çözümleyebilmesinde kolaylık sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan (1998), *Anlambilim*, Ankara: Engin Yayınevi.

Aktaş, Şerif (1986), *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

- Andı, Fatih (2013), 'Red Cephesi'nin Neferleri: Mustafa Kutlu'da Modernleşmeye Direnişin Kahramanları', *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu*, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi, s.187-198.
- Andı, Fatih (2008), 'Metinlerarası İlişkiler Açısından Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir İsimli Eseri', *Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi 80 Sonrası Türk Hikâye Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Haz: Fatih Andı-Ömür Ceylan, İstanbul: Ümraniye Belediyesi, s.71-82.
- Barthes, Roland (1993), *Göstergebilimsel Serüven*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Başkan, Özcan (1988), *Bildirişim*, İstanbul: Altı Kitaplar Yayınevi.
- Demir, Yavuz (1987), 'Bu Böyledir', *Kardelen*, Samsun, s.18-22.
- Erkman, Fatma (1987), *Gösterge Bilime Giriş*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Hengirmen, Mehmet (2009), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınları.
- İbrahimhakkıoğlu, Belkıs (1987), 'Mustafa Kutlu ile Mülakat', *Türk Edebiyatı*, S.169, s.4.
- Kutlu, Mustafa Kutlu (1987), *Bu Böyledir*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s.33-43.
- Leblebici, Murat Lüleci (2016), 'Edebi Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık: Sisler Bulvarı, Tutunamayanlar ve Müthiş Bir Tren Örneğinde Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım', *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/4 Winter 2016*, s.595-634.
- Onursan, İrem (2003), 'Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık', *Günümüz Dilbilim Çalışmaları 1*, Haz: Ayşe Kıran, Ece Korkut, Suna Ağıldere, İstanbul: Multilingual, s.121-132.
- Oralış Meral, Ozil Şeyda (1992). "Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme Denemesi", *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, s.37-52.
- Toklu, M. Osman Toklu (2003), *Dilbilime Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uzun, Leylâ Subaşı (1995). *Orhun Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Ankara: Simurg.
- Vardar, Vardar (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual.
- Vardar, Berke (1998), *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, İstanbul: Multilingual.
- Yağcıoğlu, Semiramis (1998), 'Yazınsal Metin-Okur Etkileşimi: Alt-Birimlerin Anlamlandırma Süresine Etkileri Üzerine Deneysel Bir Çalışma', *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara, s.48-58.